

నాదెళ్ల వెంకట్రావుగారు, బి. ఏ.,

(ఆంగ్లకవి 'విలియం కౌపరు' ననుసరించి)

తరుణ సహకార పల్లవాంతరములందు
నిలిచి దినమెల్ల శ్రావ్యమౌ లలితగీత
ములను గొంతెత్తిపాడి కోకిల యొకండు
సందెసమయాన నాకలిం జెందె మిగుల.

ప్రతిదినముఁ దాను చూతప్రవాళచయము
మొగముమొత్తిరుచింప కాపూట కేదొ
క్రొత్త యాహార మరయంగఁ గోర్కె పుట్టి
చుట్టుప్రక్కల కెటు నటుఁ జూచెఁ బికము.

అలముకొనుచున్న చీకట్ల యంతరమున
మినుకుమినుకున దూరాన మెఱయు నొక్క
మిణుగురుం బుర్వు గనిపింప మ్రింగ నూహ
నెగిరి పరభృత మద్దానియెదుట వ్రాలె.

అదియుఁ గోకిలయత్నంబు నరసి పలికె
సరస గంభీర మృదులభాషణము లొప్ప
"గాయకశిఖామణీ! నీదు గాన మన్న
నెంత చెవిఁ గోసికొందునో యెఱుఁగ వీవు.

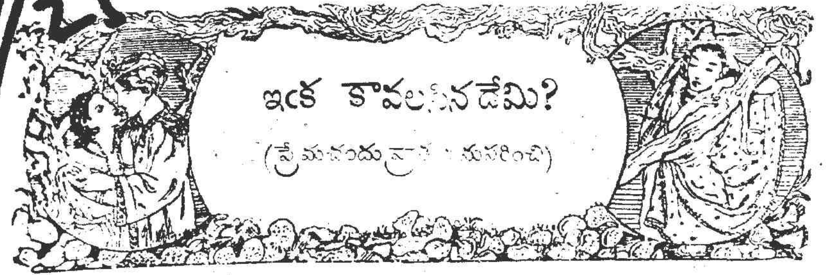
నీదుగానంబు నెంతగా నేను మెచ్చి
సంతసింతునొ నా దేహకాంతిఁ జూచి
నగము సంతోష మీవొందఁజాలు నెడల
నన్నుఁ గబళింప నెంచియుండవు గదోయి.

సహజ మాధుర్యపంచమస్వరము నీకు
సైజ లావణ్యదీధితుల్ నాకు నొసఁగి
యంధకారంబు నలరింపు డనుచు మనల
కానతిచ్చిన యీశ్వరుం డతఁ డొకండె.

శ్రోత్రపర్వంబు నీపాట, నేత్రపర్వ
మస్మదీయ తనుద్యుతు లట్టి మనము
వైరభావంబు దవ్వులఁ బాఱఁదోలి
సఖులమై యుంట సకలేశు సమ్మతంబు"

ఈ యుపన్యాసమును నాలకించి పికము
మనసు మాఱుచుకొని వేగ వెనుకకేగి
మొగముమొత్తిన మామిడిచిగురులె తిని
యధికమైనట్టి క్షుద్బాధ నణచుకొనియె.

మాడపాటి హనుమంతరావు గారు

౧

గోపాలరావునకు ఆదాయము తక్కువగాను, వ్యయము హెచ్చుగాను ఉండుట సంభవించెను. చిన్నకుమారుని ఎత్తుకొని యాడించుటకొరకు ప్రత్యేకముగా నొకపనికత్తెనుంచుట కష్టముగా గానిపించుచుండెను. అయినను, బాలుని యారోగ్యముయొక్క అవసరములు కొంతవరకును, సరివారిలో మర్యాదగా నుండవలయునను తలంపులు కొంతవరకును, పనికత్తె జీతమును భరింప గోపాలరావును నిర్బంధించుచుండెను. పిల్లవానికి పనికత్తెతో నెంతో మచ్చిక; నిముసమైనను దానిచంకవదలియుండడు. ఈకారణమువలన దానియక్కర మరింత అనివార్యమయ్యెను. పైకారణములుగాక మరియొకయంశముకూడ ఉండెను. మహాలక్ష్మి ఆయింటియందు మూడు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండినది. గోపాలరావుయొక్క ఏకపుత్రుని నది కడుప్రేమతో పెంచుచు, ఆడించుచుండుటేకాక, గృహసంబంధమగు ఇతరకార్యములను కూడ శ్రద్ధతో నిర్వహించుచుండెను. ఇట్టిదానిని అకారణముగ తొలగించుటకాని, తొలగించుట కేదేని కారణము కల్పించుటగాని గోపాలరావువంటి సత్స్వభావము కలవానికి దుస్తరముగ దోచుచుండెను. మొగమోట మాతని మానసమును సంపూర్ణముగ నాక్రమించి, మహాలక్ష్మిని తొలగించునంతటి ధైర్యమునకు ఏమాత్రము తావొసగజాలకయ్యె.

మహాలక్ష్మియొక్క వర్తనమునుగూర్చి గోపాలరావున కెంత మంచియభిప్రాయ ముండినను, రుక్మిణమ్మ మాత్రము భర్తతో నేకీభవించునది కాదు. మహాలక్ష్మి యిల్లు గుల్లచేయుచున్నదని యామెతలంపు. బజారుకు పోయి వస్తువులు తెచ్చుచుండునపుడు, రుక్మిణమ్మ తలుపునాటున పొంచుండి, కూరగాయలనుగాని, సంబారపు వస్తువులనుగాని ఏవైన పదార్థములనుగాని అవతల ఎక్కడనైన దాచుకొనుచున్నదేమో యని తొంగితొంగి చూచును. తెచ్చినసామగ్రులను పదిసారులు శోధించును, తర్కవితర్కములు సల్పును. "ఇంతేనా?" "ఏపదార్థము తెచ్చినావు?" "అంతప్రియమైనదా?" యనుప్రశ్నములవర్షము మహాలక్ష్మిపై గురియుచుండును. మహాలక్ష్మి యీప్రశ్నలకు విరమముగా, మిగులవినయముతో, [illegible] ములతో ప్రత్యుత్తరముచెప్పును. కాని [illegible] కొంతకోపోద్రేకము కలిగినట్టు కానవచ్చినప్పుడు [illegible] ము, పనికత్తెయు కొంతయావేశముచెందు [illegible] లేదని ఒట్టుపెట్టుకొనును; ప్రమాణముచేయును [illegible] సాక్ష్యము నుల్లేఖించును: ప్రతివాదము సల్పును! ఈవ్యవహారమునందు ఎంతోకాలము గడచుచుండెను! ఇట్టినాటకము ప్రతిదినము ప్రదర్శింపబడుచుండెడిది. అయినను నాటకము సంపూర్ణప్రహసనాంతముగా గాని, సంపూర్ణ విషాదాంతముగా గాని యుండక, మహాలక్ష్మియొక్క ముఖాశ్రువులు కొన్ని నేలరాలుటతో సమాప్తమగుచుండెను. అదియే మంగళహారతి! ఇన్నికష్టములు సహించుచు పనికత్తె ఇంకను ఇంటియందే యుండుట రుక్మిణమ్మ అనుమానములకు దోహదము కల్గించుచుండెను. "కేవలము అబ్బాయిమీది అపేక్షవలన నిది యిల్లువదలక పట్టుకొని యున్నదని నేను నమ్మను, దినలాభముకొరకే నిలిచియున్నది!" అని యామె యనుకొనును. మహాలక్ష్మి వంటి కొద్దికులపుమనిషియందు ఉదారమును లలితమును నగు ప్రేమభావముండుట యసాధ్యమని రుక్మిణమ్మ యహూహా!! నిజమేనేమో !!!

౨

ఒకనాడు దైవవశమున మహాలక్ష్మి బజారునుండి కొంచెము ఆలస్యముగా యింటికివచ్చినది. దారిలో ఇద్దరు కూరగాయలమ్ముకొను ఆడువాం(డ్రు) ఎందుకనో తీవ్రముగా పోట్లాడుచుండిరి. వారి వాస్తాభినయము, వారియుద్రేకపూరితమగు వాదవివాదము, వారిపరస్పర నిందారోపణ, వారొకరిపై నొకరు ప్రయోగించుకొను ఎక్కసక్కెములు, వారిసాక్ష్యము, వారి ప్రతిసాక్ష్యము, వారి పూర్వకక్షల యుల్లేఖనము నిరుపమానములుగా నుండెను. రెండుదావాగ్నులు తీవ్రించి పరస్పరాలింగనము చేయుచుండెనని భావింపుడు! రెండు విషసాగరము లుప్పొంగి సమ్మిళితము లగుచుండెననియైన తలంపుడు!! ఎట్టిప్రశంసనీయమగు వాగ్యోగము! ఎట్టి ప్రభావవంతమగు వక్తృత్వము!! ఇరువురిలో ప్రతివక్తయు తనభావముల ప్రకటింపవలయునను నుత్సాహ ప్రతిబంధకమువలన రెండవదానిమాట చెవికెక్కనిచ్చుటలేదు. మొగలయవల్లిక, ఆభావగాంభీర్యత, ఆయుపమాన పరంక్రొత్త వ్యాఖ్యానములలోని తర్కమును వినినచో, అనూ ...ప్రక్క కాని మహాకవి యుండునా? ఆచిలుకగోరు ...ఉపలుకుల యానందమున నిమగ్నులై యుం ...చూచువారికి వీరివద్దనున్న వాగ్జాలప్రసరకు తరుగనిదిగా గానవచ్చుచుండెను! ఇదంతయు ఎందునకువచ్చినది? ఒకతెవద్ద కూరగాయల గొనవచ్చినవాడొకడు రెండవ యామెవద్ద వాని గొనినందునకు!

జనులు గుంపులు గుంపులుగా గూడియుండిరి. సిగ్గుమాలిన ఈవ్యవహారమును, ఇట్టిభాషను వినువారిలో ఎందరో యువకులు, చదువుకొనినవారుగూడ నుండిరి! ఎంత మంచివినోదము!!

మహాలక్ష్మికూడ ఈవినోదము ననుభవించుచుండెను. అంతలో తొమ్మిదిగంటల ధ్వని వినవచ్చెను. దానిమనము నావరించిన సమ్మోహనాస్త్ర ప్రభావము వదలిపోయెను! గబగబపరుగెత్తి ఇల్లుచేరెను!

దాదిరాకచూచి, రుక్మిణమ్మముఖము పెంచుకొని యనెను "ఏమే, బజారులో దారి దప్పితివా?"

మహాలక్ష్మి అపరాధము నొప్పుకొను ముఖలక్షణములతో, చూపుల నేల వాల్చి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

"దొరసానిగారు, నా కెరుకయున్న పనిమనిషియొకతె నాలుగవనులతరువాత వాకిలో కనుపడినది. మాటాడుటలో కొంచెము ఆలస్యమైనది"

దొరసానికోపము మరింతహెచ్చెను. "దొరగారికి కచ్చేరికి (ఆఫీసుకు) పోవువేళయగుచుండగా, ఈ సమయములో నీవు విహారము సల్పుచుంటివా?" యనెను. సమయమునుగ్రహించి, దాది మారుమాట పల్కక, అబ్బాయిని చంక నెత్తుకొనియె.

రుక్మి: (మొగమెఱ్ఱ జేసికొని విదిలింపుతో) "అబ్బాయిని దింపండి, దొరసానిగారూ! మీగు నవలితే నండే పగలను లెండి!!"

యజమానురాలి యాజ్ఞను నెరవేర్చుట దాదికవసరముగా దోచలేదు. ఆమెకోపమును జల్లార్చుటకు ఆమెయాజ్ఞ ను నిరాకరించుటయే ఉత్తమమగు ఉపాయమనితోచెను. అబ్బాయిని అట్లే చంకనుంచుకొని ద్వారమువైపు నడచుచుండెను. రుక్మిణమ్మ తొందరగాబోయి, పిల్లవానిని దాది చంకనుండి లాగికొని యనెను "నీసంగనాచితనము చాలకాలమునుండి చూచుచున్నానులే. నాకీచమత్కారములు చూపవలసినపనిలేదు. మరెవరికైన చూపు కొల్లలు! కొల్లలు!!"

మహాలక్ష్మి అబ్బాయిని ప్రాణసమానముగా ప్రేమించుచుండెను. రుక్మిణమ్మకు ఈసంగతి తెలియుననియే దానితలంపు. రుక్మిణమ్మను, తనను బంధించుచుండిన ఏకపాశము ఏదైనయున్నచో అది అబ్బాయియే అని యనుకొనెడిది. కఠినవాక్కులు ఈబంధమును సడలింపజాలకుండెను. తనను నౌకరీనుండి తొలగింతురని అది ఎప్పుడును అనుకొని యుండలేదు. కాని యిప్పుడు అబ్బాయిని బలవంతముగా చంకనుండి లాగుకొనినమీదట దాదికి సహనము తొలగిపోయెను. "అమ్మగారూ, నావలన అంత గొప్ప తప్పిదమేదియు జరుగలేదు. మహాఅయితే పావుగంట ఆలస్యమై యుండవచ్చును. దీని కింత ఆగ్రహపడుచున్నారు! 'ఇంకొకయిల్లుచూచుకోవే' యని స్పష్టముగా చెప్పగూడదు? పుట్టించినవాడు పిడికెడుకూడు పెట్టడా? కూలినాలి దొరకని కరవుకాలము కాదుగదా! అమ్మా" అని ముఖము చిట్లించుకొనెను.

రుక్మి: "నీవు లేకపోతే మాకుమాత్రము పనిసాగదా ఏమి! నీవంటి పనిమనుషులు ... తిరుగుచున్నారు!"

మహా: "చల్లగా ఉండండి, అమ్మగారూ. దాదులు పనిమనుషులు కావలసినంతమంది దొరుకుతారు. నాతప్పు మన్నించి సెలవిప్పించండి!"

రుక్మి: "పోవాలంటే వద్దనబోము. నీకు రావలసినజీతము లెక్కచూచుకో."

మహా: "నాకు రావలసిన పైకముతో అబ్బాయికి మిఠాయి కొని పెట్టండి."

ఇంతలో గోపాలరావు లోనికివచ్చి యడిగెను. "ఏమి సమాచారము?"

మహా: "అయ్యా! ఏమియునులేదు. దొరసానిగారు సెలవిచ్చినారు. వెళ్లుచున్నాను."

ఉత్తకాళ్లతో నున్నవాడు ఎట్లుముండ్లను తప్పించుకొనుచు నడచుచుండునో, మనగోపాలరావుకూడ అట్లే గృహసంబంధమగు చిక్కులను తప్పించుకొనుచు, తొలగి తొలగి తిరుగుచుండువాడు. కనుక కొంచెము కోపదృష్టితో ప్రశ్నించెను

"అసలు ఏమిజరిగినది?"

రుక్మి: "ఏమియు జరుగలేదు. నాయిష్టమువచ్చినది. ఉంచుకొనలేదు; ఉంచనన్నాను. ఎల్లకాలము ఉంచుకొందునని కరారుచేసితినా?"

గోపా: "సుఖముగా కుడిచి కూర్చుండలేక ఏదో యొక చిక్కు తెచ్చిపెట్టుకొను చుందువు."

రుక్మి: "ఏమిచేయను? నాకట్టి నెత్తియున్నది. స్వభావమే యట్టిది. మీకు మహాలక్ష్మి ఇష్టమైనది కనుక మెడకు కట్టుకొనండి. ఇంటిలో దానియవసరము లేదు!"

ఇల్లువదలిపోవునపుడు దాదికన్నులు బాష్పపూరితములై యుండెను. అబ్బాయిని—కృష్ణమూర్తిని—ఒకసారి ఎత్తుకొని ముద్దుపెట్టుకొని మరిపోవలయునని హృదయము కొట్టుకొనుచుండెను. కాని ధైర్యముకలుగలేదు. నిరాశాభరితమగు మానసముతో మహాలక్ష్మివాకిలిదాటెను!

౩

కృష్ణమూర్తి దాని వెంటవెంట ద్వారమువరకు వచ్చెను. కాని మహాలక్ష్మి తలుపు బయటనుండిమూసెను. అనాయకుడగు బాలకుడు "మాచీ, మాచీ"అని యేడ్చుచు క్రిందబడి పొరలాడసాగెను. రుక్మిణమ్మ అదమాయించెను; బుజ్జగించెను; ఎత్తుకొన యత్నించెను; మిఠాయి తెప్పించిపెట్టెదనని బుజ్జగించెను. బజారుకు తీసికొనిపోయి బొమ్మలమూకను వాగ్దానమొనర్చెను. ఈపద్ధతులలో నేదియు అక్కరకురాకపోగా, కోతినేరుబూచిపేరుచెప్పి భయపెట్టెను. అన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. "తుదకు రుక్మిణమ్మకు కోపమువచ్చి, పిల్లవానినేల చదికిలబడవేసి, గృహకృత్యములవైపు మరలెను. కృష్ణమూర్తిముఖము, చెక్కలు ఎఱ్ఱబారెను కనురెప్పలుబ్బెను. ఏడ్చిఏడ్చి అలసియలసి, పరుండి నిద్రపోయెను.

'కొంచెముసేపు ఏడ్చి వాడే యూరకుండును' అని రుక్మిణమ్మయనుకొనెను. కాని అబ్బాయి నిద్రలేవగానే మరల "మాచీ," "మాచీ"యని దాదిపేరు జెప్పుచు ఏడ్వసాగెను. సాయంత్రమువేళ గోపాలరావు కచ్చేరీనుండివచ్చి, బాలునిస్థితిజూచి, విచారపడి భార్యను కోపదృష్టితో నవలోకించెను. పిల్లవానినెత్తుకొని యోదార్చుచుండెను. "మాచి" తనకొరకు మిఠాయితెచ్చుటకై బజారునకుబోయినదని నమ్మకము కుదిరినతరువాత, కృష్ణమూర్తి సమాధానపడి యూరకుండెను.

చీకటిపడగానే యాశిశువు మరల ఏడ్వసాగెను "మాచి, మిఠాయితెచ్చిందా?"యని. రెండుమూడుదినము లీప్రకారము గడచెను. "మాచి" "మాచి"యని. యేడ్చుట అల్లరిపెట్టుటతప్ప కృష్ణమూర్తికి వేరపనిలేదు. నిముసమైనను వానిచంక దాయకుండిన యానోరులేనికుక్క, గూటిలోనెల్లప్పుడు గూర్చుండి కుయి, కుయిమనక వానినెప్పుడు సంతోషపెట్టుచుండినపిల్లి, వానికి కడు ప్రేమాస్పదమైన యామొగరజాలని చిలుక,—ఇవియన్నియు తమప్రాముఖ్యమును గోల్పోయెను. బాలుడు వీనినికన్నెత్తియైన చూడడు. తనమీద అపేక్షపడునదియు, ఎత్తుకొని త్రిప్పునదియు, జోకొట్టి నిద్రపుచ్చునదియు, పాటలుపాడి నవ్వించునదియు,— నగుసజీవయగు దాదిస్థానమును పైవస్తువులలో నొక్కటియు ఆక్రమింప

నేరచుకొన్నాడు. నిద్రలో బాలుడప్పుడప్పుడు కలవరించి "మాచీ, మాచీ"యని యరచుచు మేల్కొని యేడ్వ మొదలిడును. ఒక్కొక్కప్పుడు ద్వారమువద్దకి పోయి "మాచీ"ని బిగ్గరగా పిలుచుచుండును. వచ్చిరి చేయి లెత్తి సంజ్ఞ చేయుచుండును. వాడుండు గదిలో నికిపోయి ఎవ్వరు గదిలోనికి పోవకుండును. 'మాచి' యెప్పటికిరమ్మనని వానినమ్మకము! ఆగది తలుపు తెరచి యుండినచో పోయి తప్పించును! లోపల నది దాగియున్న దేమో యని వాని యూహ. సింహద్వారము తెరచినప్పుడు వినరాగానే "మాచి" వచ్చినదేమో యనుకొని పరుగెత్తిపోవును. ఇంతింతని యనేకరీతుల కృశింపసాగెను. గులాబిపూలవంటి చెక్కులు ఎండి పోయినట్లు కాన్పింపదొడగెను. తల్లిదండ్రులిరువురు వాని యందుమానమునకై పరితపించుచుండిరి. చక్కిలిగింతపెట్టి బలవంతముగ నవ్వించినచో, ఆనవ్వు నిముసమునకంటె నిలువడదికాను. పాలమీద వానికి ప్రేమతగ్గెను. పడక మెల్లమీద అంతరించెను. పండ్లుగాని, బిస్కట్టులు గాని వానికి రుచిగా నుండలేదు. "మాచి" పెట్టుమండే ప్పుడు వానికీవస్తువులు మహారుచిగలవిగా తోచుచుం డెను. ముద్దులు మూట గట్టుచున్న రెండుసంవత్సరములు గాటిన కృష్ణమూర్తి— నవనవలాడుచుండిన యాకోమల మొక్క— వాడ జొచ్చెను. పండిట నెత్తికొని నే ఆనందము గొల్పుచుండిన బాలుడు నేడు శల్యముల గాడుగా మారెను. రుక్మిణమ్మ బాలుని ఈస్థితిమాచి లోన చింతించుచు తన తెలివితక్కువతనమును నిం దుకొనుచుండెను. తనపనియేమో చూచుకొనుచు వానఖానా (చావిడి)లో కూరుచుండు— ఏకాంతవాస భావముగల — గోపాలరావు ఇప్పుడు అబ్బాయిని కనుండి దింపజాలక పోయెను. ప్రతిదినము వానిని హారమునకై తీసికొనిపోవుచుండెను. ఒకదినము కొ త్త హల్వాలు పెట్టించుచుండెను. కాని యామొక్క డిపోవుచునేయుండెను. దాది యామొక్కకు సూర్య ంతి. అట్టినె సర్గికసాధనమును గోలుపోయి మొక్క నవనవలాడగలదు? మహాలక్ష్మి ఇంటినుండిపోయిన డవ నాడే మరియొక పనికత్తెనుంచిరి. కాని కృష్ణ మూర్తి దానిని 'దయ్యము'ను జూచినట్లుచూచి, దగ్గరకు వనుదీసెను!

బాహ్య ప్రపంచమున "మాచి" కనబడనందున, కృష్ణమూర్తి, మానసిక ప్రపంచమున— ఊహాలోకము న— తరచుగా దానిని జూచుచుండును. అప్పుడు వాని తిరు నచుండెను. అదే పూర్వపు ఆకారము : అదే ముద్దుమా టలు. అవే మనోహరములగుపాటలు; అవే తియ్యని మిఠా యీలు : అవే సంత్రిందినములు !! ఒంటరిగా కూర్చుండి "మాచి"తో సంభాషించుచుండును. "మాచీ, మాచు నాకెక్కడ ఎట్లా అవుతుందో," "మాచీ, అప్పుడాలపించు తా" "మాచీ, నిద్రము వస్తున్నాదా" మున్నగువాక్య ములు పలుకుచుండెను. తెల్లవారగానే చెంబుతీసికొని దాదియుండిన గదిలోనికిపోయి, "మాచీ,మంచినీళ్లు తాగు" అనును! పాలగ్లాసు తీసికొనిపోయి గదిలో పెట్టి "మాచీ, పాలుతాగు" అని పల్కును!! మంచముమీద దిండుపెట్టి దానిపైన దుప్పటికప్పి, "మాచి, నిద్రపోతున్న ది." అని పలుకును !! రుక్మిణమ్మ అన్నము తినుచుండినప్పుడు పళ్లె ములు తీసికొనిపోయి దాదిగదిలో పెట్టి "మాచి అన్నము తింటుంది" అని చెప్పును !!! "మాచి" ఇక రానేరా దని బాలునకుదోచెను. దాదిస్మరణమాత్రము వానికి సం తోషదాయకమైయుండెను. శిశువునందిప్పుడు బాల్య మునకు సహజమగు నల్లాగొండితనము, హటముపోయి, ఆస్థానమును సాధుత్వము, నిరాశయనునవి యాక్రమిం చెను. రెండువారము లిట్లు గడచెను. అది వర్ష కాలము. ఊరిలో జ్వరములు, దగ్గుపడిసెములు ఉండెను. కృష్ణ మూర్తి ఋతువు మార్పును సహింపజాలడయ్యె. రుక్మి ణమ్మ శిశువువిషయమై ఎంతో జాగ్రత్త పుచ్చుకొను చునే, యుండెను. స్నానలుకుడతా తోడుగుచుండెను. నీటిదగ్గరకు పోనీయదు. ఉత్తకాళ్లతో నొక్క యడు గైన పెట్టనీయదు! అయిననేమి? జలుబుచేయనే చేసె ను. జ్వరము, దగ్గు పడిసెము రానేవచ్చెను. !!

౪

ప్రొద్దుటిపూట. శిశువు మంచముపైన కన్నులు మూసి పరుండెను. రుక్మిణమ్మ మంచముమీద గూర్చుండి బాలునియొడలి కేదో తైలము రాయుచుండెను. గోపాల రావు చింతాప్రదర్శకములగు చూడ్కుల కుమారునిపై బరపుచు ప్రక్కన చదికిలబడియుండెను. అతడు దీనముగ భార్యతో నవిషయమున మాట్లాడుట చాలవరకు మాను కొనెను. రుక్మిణమ్మపైన నతనికి అసహ్యము కలుగ జొచ్చెను. కొడుకునకువచ్చినవ్యాధికి మూలకారణము తల్లి యని యాతడు నిశ్చయించి, నేరము నామెపైననే వేసె ను. గోపాలరావుదృష్టి నామె ఆ తలిరకురాలు; అల్పబుద్ధిగలది; కోమలభావశూన్య!"

రుక్మి: (... ...) "ఇవాళ్ల పెద్దడాక్టరుగారిని తీసికొని వస్తారా? ఆయనవైద్యమువలన నాయన గట్టెక్కవల నేమో?"

గోపా: (ఆకాశము నావరించియున్న నల్లని మేఘముల వైపుజూచి) "పెద్దడాక్టరుకాదు సాక్షాత్ ధన్వంతరివచ్చి నను ఉపయోగము లేదు."

రుక్మి: "అట్లైతే, ఇక ప్రపంచములో ఈవ్యాధికి మందే లేదా?"

గోపా: "ఒకటేమందు; కాని అదిదొరకునదికాదు."

రుక్మి: "మీకెప్పుడు ఆశ్రీమాతప్ప మరొకమాటయే లేదు. మహాలక్ష్మి సంజీవిదెచ్చునా? అమృతభాండముతీసి కొని వచ్చునా?"

గోపా: "అది నీమనస్సునకు విషభాండమే యగుగాక, అబ్బాయి విషయమున నది అమృతభాండమే!"

రుక్మి: "ఈశ్వరుని చిత్తమునందు— ఈశ్వర వ్యవహారము నందు మహాలక్ష్మికి అంత ప్రవేశమున్న దేమో!— నేనెరుగను."

గోపా: "ఎరుగని పక్షమున— ఇంకను తెలిసికొనని పక్ష మున— ముందు ఏడ్చెదవు! కడుపున చిచ్చుపెట్టుకొం దువు !!"

రుక్మి: "ఛీ ఊరుకోండి, ఇటువంటి అశుభము నోట రానీ యవలదు. 'శుభము పలుకరా— అంటే ఏమో' యన్నట్లు— అవతలికి పోండి."

గోపా: నేనుపోతాను. కాని ఈవిషయమున నింద నీపై ననే యుండునని నమ్ము. కృష్ణుడు ఆరోగ్యమును మరల కాంచవలయునని నీకిష్టమున్న పక్షమున— మహాలక్ష్మివద్దకు పో. దానిని బ్రతిమాలుకో; వేడుకో నీకొడుకు ప్రాణములు దానిచేతిలోనే యున్నవి!

రుక్మిణమ్మ కేమి ప్రత్యుత్తర మియ్యలేదు. కన్ను లుమాత్రము బొష్పములతో జవాబుచెప్పెను.

గోపా: "ఏమనెదవు. ... దానిని పిలిచికొస్తునా?"

రుక్మి: "మీకెందుకు ... నేనే పోయెదను."

గోపా: "అంతమాత్రము దయ చేయుము; నాకు నీమీద నమ్మ కము లేదు. నీనోటనుండి ఏదైన ... రాగూడనిమాట వ చ్చినయెడల అబ్బాయికు కష్టముగా నుండును. రాక పోవునేమో?"

రుక్మిణమ్మ ఈమాటలు మగనికి ప్రత్యుత్తరము గా నొక తీవ్రదృష్టి పతిపై ప్రసరింపజేసి యనెను "నిజమే. అబ్బాయి కష్టపడినందునకు నాకేమైన విచా రమున్నది. కనుక నా— సిగ్గుచేత మీతో ననలేదు కాని నాకెన్నియో సార్లు తోచినది. దానియిల్లు జాడ నాకు తెలిసియుండిన యెడల నేనెన్నియో దినములక్రిందనే దానిని పతిమాలితీసికొని వచ్చియుందును. నామీద కోప ముండినను, దానికి అబ్బాయి అంటే ప్రాణము. ఈదిన ముపోయితెచ్చెదను. దానిచేతులుకాదు— కాళ్లుపట్టు కొనెదను. పుత్రభిక్షము పెట్టుమని యేడ్చెదను! ఏమిచేసి యైనను దాని బిలుచుకొని వచ్చెదను!

ఈమాటలు పలుకునప్పుడు రుక్మిణమ్మ కంఠముగద్గ దికమయ్యెను. ఎంతో కష్టమున శబ్దములు పెదవులనుండి వెడలెను. గోపాలరావు భార్యదీనావస్థను సహానుభూ తితో జూచి యనెను "నీవుపోవుట బాగుండదు. నేనే పోయివచ్చెదను."

౫

మహాలక్ష్మి, పాపము, ఈప్రపంచమున ఏకాకి. ఒకప్పుడు దానికుటుంబము గులాబిచెట్టువలె నవనవలాడు చుండెను. కాని కాలక్రమమున శిశిరఋతువు ఆకుల రాల్చివైచెను. ప్రతికూలవాతాహతి చెట్టును నాశనము చేసెను. ఇప్పుడానే ఉత్సవకరమగు చెట్టునకు స్మారక చిహ్నము ఈమిగిలినకొమ్మ— ఈమహాలక్ష్మి— మాత్రమే.

కృష్ణమూర్తి దాదిగా నుద్యోగము దొరకిననాటి నుండియు, ఎండిపోయిన తుదికొమ్మకు ప్రాణమువచ్చెను. ఇది చిన్న చిన్న క్రొత్తమాకుల దొడగెను. నిస్సారమైన జీవితమున నొకింత క్రొత్తవికాసము కలిగెను! కటికిచీకటి

యుండు అవిచ్ఛిన్నమగు దారిద్ర్య తిమిరమునందు నాటి సారికి సన్నని దీపకాంతి పొడచూపెను! రాలురప్పలలో బడి కొట్టుకొనుచుండిన దాని ప్రాణము లిప్పుడు పుష్ప వాటికయందు నానందామృత సంచారము చేయుచుండెను!! దానికీవి తము ఇప్పుడు నిరర్థకము కాక సార్థకముగా కనిపట్టు చుండెను!!!

కృష్ణుని అమాయికపు మాటలు, మనోహరములగు చానిచేష్టలు, మహాలక్ష్మి హృదయమును వశము చేసికొనెను. కాని మనస్సులోని ప్రేమను దాచియుంచుకొనును. తల్లికి తెలిసిన ఆమె యపాయమును దేమోయని మహాలక్ష్మి భయము. చాటుగా మిఠాయి తెచ్చి బాలునికి పెట్టి యానందించును. కృష్ణునకు దృష్టి తగులకుండ తాయెత్తులను రక్షరేకులను తెచ్చికట్టును. ఇతరులు చూడగా వానికి తినుబస్తువును పెట్టును. 'అబ్బాయి ఏమియు తినడే తిని' యని యందరకు చాటును. వేయేల? మహాలక్ష్మిది స్వచ్ఛమైన మాతృప్రేమ! దానిలో ఆత్మానందము తప్ప స్వార్థము లేశమైనను లేదు!!

గోపాలరావుగారి యిల్లు వదలిననాడు నాటకశాలయందొక్కమారు అన్ని దీపము లారిపోయినప్పుడుండు స్థితి మహాలక్ష్మి మనస్సున సంభవించెను. కన్నుల యెదుట అదియే ప్రదర్శనము; అదియే ఆట! చెవులలో అదే పాటలు!!

ఆనాడు దాని కేమియు తోచలేదు. రాత్రి ఎట్లో గడిపెను. ఉదయమున ఇల్లూడ్చుకొనుచుండగా, మిఠాయి అమ్ము వాని కేక వినవచ్చెను. వెంటనే చీపురుకట్ట పడవైచి పిల్వబోయెను. "నేడు పిల్వా నెవరికి కొని పెట్టవలెను? నా యొడిలో గూర్చుండి ముద్దులు గులుకు ముచ్చటలు నేడెవ్వరాడుదురు? పాల్వా తినునప్పుడు కృష్ణుని కన్నులందును, పెదవులందును, శరీరము యొక్క ప్రతియవయవమునందును ప్రకటమగుచుండు ఆనందరసము ఈనాడు నా కెక్కడ లభించును" అను భావములు తలంపునకు రాగా మహాలక్ష్మి హృదయము వ్రయ్యలు కాజొచ్చెను! అట్టిస్థితిలో "అబ్బాయిని చూచి వత్తాము" అనుకొని యది చిత్తవిభ్రాంతితో నిల్లు వెడలెను. సగము దూరము పోయి మరలివచ్చెను.

కృష్ణుని ఒక నిముసమైనను మహాలక్ష్మి హృదయమును వదలకుండలేదు. నిద్రలో దానికి బాలుడు కేకవేయుచుండినట్లు వినవచ్చి యదరిపడి లేచును. ఏకాంతముగా కూర్చుండి యుండినప్పుడు, కృష్ణుడు కల్లకపటము లెరుగని నవ్వు మొగముతో చెంతచేరి పక్కుననవ్వును. ఇట్లు భావనాకల్పితములగు కారింపనోపునట్టి వాని చిలిపిచేష్టలు వర్ణించుచుండును. ఆ బాలుని పైగల ప్రేమ మహాలక్ష్మి హృదయస్థలమునందంతటను ఆక్రమించియుండెను. రుక్మిణమ్మ చూపిన నిరాదరణను సహించిన వ్యాకులమునకు అచ్చట నిక స్థలమేది?

మహాలక్ష్మి ప్రతిదినము, "కృష్ణుని ఈరోజు చూచెదను" "రేపు చూచివచ్చెదను" అని సంకల్పించుకొనుచుండెను. ప్రతిదినము బజారునకు బోయి ఏవో ఆటవస్తువులనో, మిఠాయియో కొని తెచ్చుచుండెను. కాని సగము దూరము పోయి మరలివచ్చుచుండును. కొన్ని వేళల నాలుగు అడుగులు పోయి తిరుగును. "ఏమి మొగము పెట్టుకొని పోదును?" అని యొకమారనుకొనును. "కృష్ణుడు అసలు నన్ను గుర్తుపట్టునా? పట్టకపోతే ఏమి చేయుదును? పిల్లవాండ్ర అపేక్ష నమ్మకమేమి? క్రొత్త దాదికలవారైయుండవచ్చును. ఇట్టి భావములు గోలుసులై దాని కాళ్లకట్టివైచుచుండెను!

ఈప్రకారము మూడువారములు గడచెను. నిరంతర ప్రయాణము చేయుచున్న బాటసారి హృదయమువలె మహాలక్ష్మి మనస్సెప్పుడును నిరుత్సాహపడియుండును. ఇంటిలోని వస్తువులెక్కడివక్కడనే పడియుండును! అన్నముమీదగాని బట్టమీదగాని ఆసక్తియుండదు! ఆ దినములలో ఇరుగుపొరుగువారు కొందరు కాశికిబోవు యత్నమునందుండిరి. పంజరమునుండి బయటబడిన పక్షి ఏదైన నొకచోట నాశ్రయము వెదకుకొనునట్లు, మహాలక్ష్మి మానసము విశ్రాంతికై అటునిటు పరుగులు పెట్టుచుండెను. అట్టి సమయములో కాశీయాత్రమాట దాని మనస్సునకు వచ్చెను. ప్రయాణయత్నములు చేసికొనెను.

హైదరాబాదు రైలుస్టేషనునందు యాత్రికులనేకులు గుంపులుగుంపులుగా గూడియుండిరి. కొందరు రైలు పెట్టెలలో గూర్చుండియుండిరి. కొందరు తమవారి సెలవులందికొనుచుండిరి. ఎటుచూచినను సందడిగానుండెను. పరమార్థము దొరకొనుటకై యాత్రకు బోవుచున్న వారిని

ఈ సమయమున గూడ ప్రపంచము వట్టిపోవుచునే యుండెను! 'వరికోత పైనరకుచున్న చెరువులోపల కర్మానుసారము దండించవలసినదే సుమా" యని వెనుక కొరుచుకొను పుత్రులును, "పైకులకైనను పైకము …… దావా వేయక మానవద్దు సుమా" యని సేవకులను బోధించు అన్నలును, "అప్పు తెచ్చి … కాలక తెండి మూటలకై తప్పక … పెట్టుకొనవలెనని పిల్లలకు చెప్పు పెద్దలును, "పర కాలు సమయమునకు అందనియెడల నీవు స్వయముగా పోయిరావలెనని" ఖండితముగా సమాచారము చెప్పు యజమానులును ఎందరో యుండిరి! కొందరు మాత్రము ధ్యానించుచున్నట్లును, వేల జపమాలలను త్రిప్పుచుండిన వారును కానవచ్చుచుండిరి.

కాని మహాలక్ష్మి యొక పెట్టెలో గూర్చుండి యనుకొనుచుండెను: "ఈ పెద్దమనుష్యులను ఈ సమయమున గూడ ప్రపంచవ్యామోహము వదలిపెట్టక పోయెనే. ఇప్పుడు కృష్ణుడు ఎక్కడనుండెనో, ఎంత ఏడ్చినో ఎంతగోలపెట్టునో! నా యొడిలోనుండి అసలు దిగిపోకయుండెడు. కాశీనుండి వచ్చిన తరువాత పోయి చూచివత్తును: రైలు ఇంకా ఏమిటికు సాగదు? ఉడక పోసి పోసి ప్రాణముపోవునట్లున్నదే!"

అంతలో గోపాలరావు పైసికలు చేతబట్టుకొని ప్లాటుఫారముపైన ఎవరినో వెదకుచుండినట్లు కాన్పించెను. అతని ముఖము వెలవెల పోవుచుండెను: ఆయనను చూడగానే మహాలక్ష్మి బండిలోనుండి తల యీవలకు పెట్టెను. గోపాలరావు అది కనుపడగానే ముందుకు సాగి ప్రశ్నించెను: "ఏమి మహాలక్ష్మీ! నీవు కూడ యాత్రపోవుచున్నావా?"

మహా:— "అవునండి, అయ్యా, ఇక్కడ చేయదగిన పని యేమున్నది? జీవనము లేదు. ఈ పాడుశరీరము ఎన్నడు పడిపోవునో. దేవుని ముఖము చూపు ఆసాక్షరము ఉండవలెనుకదా! అయ్యా, అబ్బాయి గారు బాగున్నారా?"

గోపా:— "నీవు యాత్రకు పోవుచునే యున్నావు. అబ్బాయి సంగతి విచారించి మాత్రము ఏమిచేయగలవు!— వాని క్షేమమునకై కాశీ విశ్వనాథుని ప్రార్థింపుచుండుము."

మహాలక్ష్మి గుండెలు కొట్టుకొనసాగెను. "అయ్యా, అబ్బాయిగారి కేమను బాగులేదా?" అని యడిగెను.

గోపా:— "నీవు నాయిల్లు వదలిన నాటినుండి అబ్బాయి ఆరోగ్యము చెడినది. మూడువారముల నుండి "మాలీ, మాచీ" యని రాత్రింబవలుము నిన్ను స్మరించుచు, మారాము పెట్టినాడు. ఇప్పుడు వారము దినము లైనది. జ్వరము పట్టుకొనెను విడుటయు లేదు. మందు మాకులవలన ఉపయోగము కనుపడ లేదు. నిన్ను చూచిన ఆరోగ్యము కుదురునేమో యనుకొని, బ్రతిమాలి పిలిచికొని పోదామని మీ యింటికి వెళ్లి విచారించితిని. నీవు కాశీయాత్రకు బోవుచున్న వార్త తెలిసి వచ్చినాను. నిన్ను రమ్మనుమను బుద్ధి యున్నది. కాని నీ విషయములో మేము చూపిన ఆదరణ ఏమంత బాగుగా నుండినది? నిన్ను పిలుచుటకు ధైర్యము తోచుట లేదు. అంతేకాక, కాశీ పోనివాండ్రను పంపుట పుణ్యముగాని పోవుదానిని ఆపుట మెచ్చదగిన పని కాదుకదా. ఆయువు మిగిలి యున్నయెడల బ్రతుకగలడు.!"

మహాలక్ష్మి కన్నులు చీకట్లు గ్రమ్మెను. ఎదుటనున్న వస్తువులు నీటిమీద తేలియాడుచున్నట్లుండెను. విచిత్రమగు భయభ్రాంతి తోపసాగెను. "ఈశ్వరా! కాశీ విశ్వనాథా! నా కృష్ణుని ప్రాణము కాపాడుము. తుచ్ఛమైన నా ప్రాణములు నీ కర్పించుచున్నాను!!" అను ప్రార్థనావచనములు అప్రయత్నముగా మహాలక్ష్మి నోట వెడలెను. కన్నుల బాష్పములు గారసాగెను. కంఠము చెడెను. "నేనెంత కఠినురాలను. పాపము. కృష్ణుడు ఏడ్చి ఏడ్చి వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యెనేమో. నేను చూచియైన రాకపోయితిని. రుక్మిణమ్మ దుస్స్వభావము కలదనే యనుకొందము. నోటివట్టముదే యనుకొందము. అయినను అబ్బాయి నాకేమి యపకారము చేసెను. తల్లి యపరాధమునకు నేను కొడుకును— అమాయకుడగు శిశువును— శిక్షించితిని! రామచంద్రప్రభో! నా తప్పు మన్నింపుము!! అపరాధిని. మహాపాపిని!!" యను భావములు మెదడునందు పరువిడసాగెను. "అక్కటా! అబ్బాయికి నామీద ఇంత యపేక్షయున్న సంగతి నే నెరుగకపోయితిని! తెలిసియుండిన పక్షమున, రుక్మిణమ్మ తిట్టినను — మెడబట్టి

యింటినుండి వెంటవేసినను అక్కడనే పడియుండును. పాపము, ఎట్టి స్థితియందున్నాడో కదా" యని తలపోసి గోపాలరావును ద్వనితో నడిగెను:

"అయ్యా, పాలు ద్రావుచున్నాడా బాబు?"

గోపా:—"పాలమాట యడుగుచున్నావా! రెండు దినములనుండి కన్నులే తెరవడు."

మహా:—అయ్యో, నాయనా! ఓకి పొత్తి, మీ పాదాలు ...ము దింపు, నాయనా, రానివ్వవు. ... నాకు కాశీ గయలు లోకాలు. త్వరగా దింపు. (గోపాలరావుతో) అయ్యగారూ, జట్కాబండి నున్న దేమో గాలి కుదిరించండి. నా కాళ్ళు వడకుచున్నవి!"

మహాలక్ష్మి జట్కాబండిలో కూర్చుండెను. దారిలో బండ్లు అడ్డముగా నిలిచియుండెను. జట్కా క్రమముగా ... నడువసాగెను. ప్రయాణికులు కొందరు గుంపులు గుంపులుగా మార్గమున పోగియుండిరి. మహాలక్ష్మి కీయాటంకములు కోపము, విసుగు తెప్పించుచుండెను. స్వరమునకు ...లు వచ్చినవో సంతసించియుండెడిదేమో. గోపాలరావుగారి యింటి సందు సమీపించెను: "దేవుడా దేవరుగా నుండుము" అను మాటలు మాటిమాటికి నోట వెడలుచుండెను!

బండి సందులోనికి ప్రవేశించగానే ఏదో రోదన ధ్వని వినవచ్చెను. గుండెలు పగులసాగెను. తల తిరుగసాగెను. సముద్రమున బడి మునిగిపోవుచున్నట్లు తోచెను. జట్కాలోనుండి క్రిందికి దుముకదలచెను. ... ఆ తెవారింటికి బోవుచున్న యొక ప్రా... ... ప్రాణములు కుదుటబడెను!

ఇంట ప్రవేశించెను. మహాలక్ష్మి భయముతో ... వైపు చూచెను. అంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. వంటవాడు కూర్చుండియుండెను. మహాలక్ష్మి ...ముతో ...కి బోయెను. క్రొత్తదాని ఏ... ...ము చేయుచుండెను. రుక్మిణమ్మ ... తొడలో కూర్చుండబెట్టుకొని, తలుపువైపు ... చూచి—దుఃఖము: నిరాశ—ఈరెండును కలిసి ... చూపుతో—ఉండెను.

మహాలక్ష్మి రుక్మిణమ్మ యొడినుండి కృష్ణుని ఎత్తుకొని, నీరు నిండియున్న కన్నులతో ననెను: "నాయనా, కృష్ణమూర్తీ, కన్నులు తెరవు."

బాలుడు కన్నులు తెరిచి, రెండునిముసములవరకు నిశ్శబ్దముగా తన్నెత్తుకున్న మనిషి ముఖము తేరిపార చూచుచుండెను. తరువాత వెంటనే దాని పెదవి కదలించుకొని యనెను: "మాచి వచ్చింది! మాచి వచ్చింది!!"

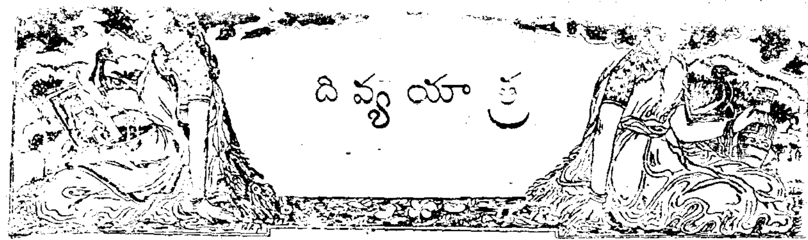
కృష్ణుని పచ్చబారినమోమున కాంతి కొచ్చెను. ఆరిపోనున్న దీపమునకు తైలము కోరికెను. ఇక కావలసిన దేమి?

ఆశాభంగము

దువ్వూరి సాంబమూర్తి గారు

పసిడిగిన్నియం బోసిన ప్రణయమధువు
గాంచి యెంతో మురిసితినిగాని గ్రుక్కెడైన త్రావంగలేనైతి అక్కటకట
అంత పెదవులకందియు నందరాని
నాదుచక్కనిమధుపాత్ర నాయెదుటనె
పెరికి నేలకు గిరవాటు పెట్టినారు
నాటిమొదలు హృదయమున నాటుకొనిన
చింతచే బ్రతుకంతయు చివికిపోయె
తొడిమితెగిపోవగా జారి పుడమిబడిన
పూవుచందమునన్ లేక తీవలన్ని
విరుగగా నేలపడియున్న వీణవలెనో
ఇంపుచెడి యొంటిగా చీకటింటిలోన
తిరుగులాడుచుంటిని ప్రభూ! దిక్కుమాలి.

పెనుమర్తి వెంకటరత్నము గారు

౧

చూపుమాటాయగలవాడు. కమలములవలె నున్ననను లేకపోయినను నందము లొలుకు నేత్రములు. హృదయమార్దవము నేత్రచ్ఛాయలలో విహరించుచున్నది. ముఖవికాసమునం జింతామేఘము లున్నను, బాహ్యప్రకటనమంత బాగుగయుండలేదని యనం ...ము.

'ఇరువదేండులుండునేమో! ఏమిచిత్రము! ఆనందధామమునం దిరుగు నీవయోవసంతవేళల నీవిరాగితావృత్తియేమి? ఆహా! ఆనడలలో సౌందర్యదేవీవదనచ్ఛాయ లధ్యయనము చేయుచున్నవి.'

అని విజయపురిలోని యౌవనతమున గుసగుసలు బయలుదేరెను. ఆమూగిన గుంపులో నాకుమారునిం గని ముగ్ధులైనవారు తరుచు. వెన్నవంటి వారి హృదయవృత్తి ద్రవీభూతమై, అసహజమైన యౌయౌవనాతిథివేషమున నానందముతోంగూడిన దుఃఖాశ్రువుల వెలిపెట్టినది.

నవయౌవనుండగు నాయోగి తనునీక్షించు నాకామినీబృంద ముగ్ధావలోకనములకుం బరాఙ్ముఖుండై, మాటాడక రాజవీధినుండి ప్రశాంతగంభీరముగ నడచిపోవుచుండెను. తన ప్రియురాలిబాసి విరహాగ్నిము బాధకోర్వక నొక విహంగమట్లు నడచెను. ఆకసమున మబ్బులుకాకు క్రమ్ముకొనుచుండెను.

౨

శిశిరకుం జిన్ననాటనుండియు బొమ్మల పెండ్లిండ్లుచేసి వినోదించుట యపారమగు నానందమూలకందము. ఆశైశవసామ్రాజ్య పట్టాభిషిక్తయైన శిశిర తన కాలమంతయు నిరంకముగ ఆటపాటలలో వినియోగించుచుండెను.

కలవారి బిడ్డయగుటచే శిశిరకు చెలికాండ్రు, చెలికత్తెలు అనేకులుండి, యాకెతో నాడుకొనుచు తమ యానందరసమున కుత్పత్తిస్థానమైన శిశిరకుమారిక యెడ నతిసౌహార్దము తో మెలంగుచుండిరి.

కాలము గడచినది. శిశిరకు శైశవలీలలలోని వ్యాపారము లనుభవనీయములగుటకుం గాలపురుషుండు యౌవనశంఖము నూదినాడు. చెలిమిచేయువారెల్లరు పెద్దవారయి యెవరిత్రోవ వారు గనుగొనిరి. కాని అందరిలోన శిశిరకు వసంతునిమీద ప్రేమ యగాధ

ము నపహరించును. శిశిరనువిడిచి వసంతుఁడుం డలేడు! వసంతుని వీడి శిశిర యుండలేదు. బాల్యమునాఁడే నాటుకొని నర్ధిష్ణులకు వాస నలు చిమ్మఁ యీతఁగా పూచి ఫలవంతమగు కాలమాసన్నమైనది.

వసంతుఁడు పేదయింటివాఁడు; పూట గడువని [illegible]. కాని యతనిహృదయము శిరన్నదివలె నైర్మల్యభాగధేయము.

3.

శిశిర కిష్టమగు పదుమూఁడవయేఁడు మన్మథుఁడు సానపెట్టిన యౌవనమూర్తి సౌందర్య నిధానమైనది. శిశిర ప్రతిదినము పూఁదోఁటలోని కేఁగి తోఁబుట్టువువలె నొకచిఱు మల్లెతీవను పెంచుచుండెను. ఆ మల్లె దినదిన ప్రవర్ధమానమై, గుబురుకొని యున్నది. శిశిర ప్రతిసాయంతనము మల్లికామంటపమున నాసీనయై, చదువుకొనుచుండును. మలయపర్వతమునుండి వీతెంచు గాలి కెరటము లామూర్తికి శైత్యమును ప్రసాదించి భావసమాధికిఁ గొంపోవును. శిశిర యీనాఁ డా మల్లెపొదకడ శయనించియున్నది. దక్షిణమునుండి గంధవాహుఁడామెను గుశలప్రశ్న చేసి మందగమనుఁడై పోయెను. శిశిరకు నిద్దురవచ్చెను. జగన్మండలమంతయు నామెకుదృశ్యమైనది. ఆజగత్తున నొకమహత్తరమగు తేజఃఖండము దిగంతములకుఁ బ్రాకి వెలుఁగుచుండెను. ఆ తేజస్సున నొకయవ్యక్తమూర్తి యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. ఆమూర్తినిజూచి యామె తన్మయతనొంది ప్రేమైక స్రవంతిలో మునిఁగెను. మరల నొకగాలితరఁగ మల్లెపై సోఁకెను. క్రూరదంష్ట్రావికృత హాసములతో నొకభయంకరవ్యక్తి శిశిరకుఁ గనఁబడెను. అతఁడు తన కృపాణమునుజూపి బెదరించుచుండెను. శిశిర చలించెను. కనులు తెరచెను. మల్లెపొద నిలువున మాఁడిపోయెను. మొత్తఁదనపు నగారములన్నియు ప్రళయవారిధిలోఁ బడెను. శిశిర మూర్ఛిల్లెను. భయము లేదని యొకయవ్యక్త ఘోషము విని యామె తెప్పిఱిల్లెను.

౪

వసంతుఁడు పేదవాఁడని, శిశిరమనోరథము శూన్యము గావింపఁబడినది. వారిదంపతిత్వము నైష్ఫల్య కృపాణముచే ఛేదింపఁబడియెను. శిశిరవివాహము జరిగినది. ఎవరో బందుగులో నొకరిని గట్టిరి. కాని శిశిరహృదయములో 'భయములేద'ను నిర్ఘోషము పెళ్ళినాటివాద్యఘోషములలోఁగూడ మ్రోఁగుచుండెను. శిశిర కానందవాహినిలోని కెరటముల చల్లఁదనము గాన రాలేదు. పెళ్ళివారందరును పుష్టిగా తుష్టిగా భోజనములు చేసిరి. ఈ దాంపత్యము చాలా బాగున్నదని వినుతించిరి.

'శశినమువగతేఽయం కౌముదీమేఘముక్తా
జలనిధి మనురూపం జహ్నుకన్యావతీర్ణా
ఇతిసమగుణయోగప్రీతయ స్తత్రపౌరాం'

అని కాళిదాసునిశ్లోకము చదువుకొనిరి. తిమ దేహము తామేయెఱుఁగని యీ పెండ్లి యుత్సవములో వసంతు డెక్కడకు పోయెనో యెవ రెఱుఁగుదురు? ఎఱుఁగవలయునన్న నవసరమెవరికి?

౫

శిశిరకు [illegible] వాసన్నమైనది. కమలముల కు [illegible]నైనది. ఆ నిద్దపుఱేకులు వాడి[illegible]చున్నవి.

*   *   *   *

శిశిర మంచము పట్టినది. దిన దినము కార్శ్యమావహంగములతో చెలిమిఁజేయువచ్చుచుండెను. ముఖము పాండురమై వివర్ణమైనది. దేహమున రక్తచ్ఛాయ క్షైణ్యము భజించుచుండెను.

వ్యాధిముదిరి భయంకరమగు సన్నిపాతము క్రింద మారినది. వైద్యులు యథాశక్తిని పనియోగించి పోయవలసినమందులుపోసిరి. బంధుమిత్రులకొక్క ఆశలు చితికి చీలికలైపోయినవి. నేటికి పదిరోజులు గడిచినవి. ఇఁక రెండురోజులలో వ్యాధి తిరుగుననిరి. భగవంతునిమీఁద నాధారమువేసిరి. నేఁడు జ్వరము తీక్ష్ణముగానున్నది. శిశిర మంచమునుండి లేచి లేచిపోవనారంభించెను.—

'ఓ కరాళమూర్తీ! రమ్ము! భయములేదు! నీ కత్తి నాకిమ్ము! నేను కత్తితో నాట్యమాడెదను. నెత్తుటిలో అమృతము చూపించెదను. నేఁడు విశ్వమాత పిలుచుచున్నది. అదుగో! వసంతుఁడు, మాధవుని మధురమూర్తి! చిగురుచేతులు చాచి పిలుచుచున్నాఁడు. పూల నవ్వులుగురియుచున్నాఁడు. మృత్యుదేవి నావసంతుని భయపెట్టుచున్నది. బలే! సెబాసు! మృత్యుదేవి పాఱిపోవుచున్నది. ఓ మృత్యుదేవీ! రమ్ము! ఆడుకొందము రమ్ము! వసంతా! రమ్ము! మృత్యుదేవితో ఆడుకొందము.—అదిగో నామాత! విశ్వమాత! జగద్ధాత్రి! పిలుచుచున్నది. వసంతా! రమ్ము కత్తులరథములో పోవుదము రమ్ము!—భయములేదు! నామల్లెతీవ మోడ్చినవాఁడేమీ! రా. ఇటురా. నిన్ను మా మృత్యుమాతచే కొట్టించెదను. అదిగో! ఆనందనోద్యానము వసంతుఁడు పిలుచు చున్నాఁడు. కోయిలలు పాడుచున్నవి. రా. పో. పో' అని ప్రలాపింప సాగెను.

౬

ద్వారదేశమున గీతము వినఁబడెను. శిశిర కాయాసముపుట్టెను. ఝంఝా మారుతము తీవ్రముగ వీచెను. చెట్లు ఘల్లుఘల్లుమని విరిగి పడుచుండెను. ఆకాశమున కారుమబ్బులు క్రమ్మి లోకమున చీఁకట్లు పెర్చెను. భిక్షువు గీతము పాడుచుండెను.

గీతి

"ప్రళయానిలంబులోఁ బ్రాయంబు మ్రోఁగె
విలయాగ్నిలోనఁ దేనెలు పొంగిపోయె
కారు మబ్బులలోన కాంతి పుంజములు
దిగనంతవీధిలో సాగసి పోయినవి
ఆనందలోకాన నదిగో పికంబు!
శాశ్వతప్రణయ సంచార గీతులుపాడు"

శిశిర తటాలున లేచి పరుగు పరుగున వచ్చినది. భిక్షువు గీతముపాడుచునేయుండెను. శిశిర భిక్షువు కడకువచ్చి బాహు వల్లరులు సాచినది. భిక్షువు కంఠమున గీతము మ్రోఁగుచునేయున్నది. ప్రళయ ఝంఝా

నిలంబు లేని సముద్రమున తుపాను పుట్టెను.
అప్పరిపూర్ణ మునుండి యేకమగు దివ్య తేజము
మిన్నంట ప్రాకెను. సముద్రము పాడినది.
"తేజా... తేజోపాదాము
...పారలివద్దాము."
దివ్యయాత్రికులైపోయి దేవకన్యలు
సాగరగీతముల్ ప్రాడనేర్చిరు"
దేహావశిష్టయగు పంజరము నుండి పక్షి
యెగిరిపోయి వసంతుని నాశ్రయించినది. పంజ
రము శూన్య గీతుల బాహిరిల్లినది.

*తృష్ణాగీతము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

'ఇది మహావర్ష ఋతువుపై నీసిశాసమాత్ర
మయము భీకరమయ్యె నామనసు
మహాభయంకరరూపమ్మునే వరించు
నేయగాధమ్ములోదిగునో! యిదేమి?'

'నాదు దుస్వప్నగని నిశానలిననేత్రి
కనుల వెంట బాష్పమ్ములు కార్చదొడగె
నాకును భయమ్మొ గలిగెడు నామనస్సు
మాత్ర మేటికో చీకట్లు మలచుకొనెడు.'

'గాఢతిమిరంపు దుప్పటికప్పుకొనియె
చలికి బెదరినదనంగ నిశాలతాంగి
ఆముసుగులోకి నన్ను రమ్మనుచునున్న
దటకు పోవలెనని నాకు నాశ మొందు.'

'ఈతమశ్శీల శర్వరి యెల్లలోక
మావరించెను వర్షంబు లంతకంత
కధికమై యుప్పెనంబోలె నలముకొనియె
ప్రథితమార్గంబులను పరీవాహసమితి'

'కడగియుతిమిన జీవలోకంబులెల్ల
బధిరితంబౌనో పిడుగులుపడి జగంబు
సమసిపోవునో యిట్టివర్షంబుకతన
ప్రలయజలరాసి లోకంబుపైనబడునో.'

('వర్తనశాల'నుండి)

ఒక రోమనుని దేశభక్తి

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావుగారు, ఎం. ఏ. (ప్రధానాచార్యులు: ఆంధ్రజాతీయకళాశాల)

ప్రాచీనకాలములో రోముపట్టణము ఇటలీదేశములో ననేకరాష్ట్రముల మధ్య నొకటైయుండిన రాష్ట్రము. పూర్వకాలములో నేదేశములోనైనను పట్టణరాష్ట్రములే యుండెడివి. అయినను మనము చెప్పబోవు కథనాటికి చుట్టుప్రక్కలనుండెడి రాష్ట్రములపై నీరోముపట్టణరాష్ట్రము అధికారము చేయుటకు సాగింప నారంభించెను. అందుచేత దీని ప్రాభవము తక్కినరాష్ట్రములు సహింపకుండెను. ఎటులైన దీనియధికారమును పడద్రోసివేయవలెనని తక్కినరాష్ట్రము లుపాయము వెదకుచుండెను. ఇక తామందరునుగలిసి దీని నంచింపకున్న క్రమక్రమముగా లోబడిపోవుదుమని వానికి భయము తోచి యొక కట్టడి కట్టుకొని రోము నాక్రమించెను. సైన్యములను గూర్చుకొనివచ్చి పట్టణముచుట్టు ముట్టడించెను. అట్లు వచ్చినవారు లాటినులను తెగవారు. వారల నెదుర్కొనుటకు రోమనుసైన్యము కదలి నడచెను.

రోమను సేనాపతు లిద్దఱు. వారిని కాన్సలులని పిలుతురు. వారిద్దఱును మహావీరులని పేరొందినవారు. అందులో నొకనిపేరు టిటసు మాంలియసు. వీనికి టార్క్వాటసు అను మారుపేరుకూడ గలదు. వీని కీబిరుదునామమొక కారణమున లభించినది. వీడు గాలులని యొకతెగవారిలో నొక మహాకాయుండగు యోధుని బరిమార్చి వానిమెడలో టార్కు అను నొకబంగారు కడియ ముండగా దానిని లాగుకొని తాను విజయచిహ్నముగా నెప్పుడును ధరించెడువాడు. రెండవవీడు పబ్లియసు డెసియసుమసు. వీడు సంపూర్ణ సేనాధిపత్యము వహించకమునుపే తనయుద్ధకౌశల పరాక్రమములచే కాన్సలును ఓటమినుండి రక్షించియుండెను. ఇట్టి వీరపురుషులిద్దఱును తమసైన్యమును విసూవియసు పర్వతప్రాంతమునకు కయ్యమునకై గొనిపోయిరి.

ఇక నాకాలపు రోమనులు మనవలెనే చచ్చిపోయినవారి సూక్ష్మశరీరములు పితృలోకమునకు బోవునని నమ్ముదురు. వారిపితృదేవతలు 'దేయిమానిసు'లని పిలువబడుదురు: అనగా దేవతలకును మనుష్యులకును మధ్యరకమువారని వారి యుద్దేశముకావచ్చును. అయితే వారి పితృలోకము ఊర్ధ్వలోకము గాక అధోలోకముగా పరిగణింపబడుచుండెను. ఆ అధోలోకము ఈవిసూవియసు పర్వతప్రాంతముననే యుండెనని వారియభిప్రాయము. వారిసేన విడిసినసమీపముననే యదియున్నదని వారియూహ. ఇంతేకాక ఆనాటిరాత్రియా

[illegible]ము, [illegible] వచ్చినట్టు సమాచారమును [illegible], వారితో [illegible] ప్రజాసంరక్షణార్థమై పవిత్రమగు [illegible] కృత కృత్యులై [illegible]. [illegible] యుపరాధము [illegible] చుకొని [illegible], ప్రేమమార్గమునను యుపరాధి [illegible] మొదలగు [illegible] నమ్ము, కార్యసాధనమున విజయము గాంచిన [illegible]. కావుననే చిన్ననాటనుండియు [illegible] మున [illegible] పిల్లవాని [illegible] డై సనాతనమున [illegible]. విశ్వనాథముగారికి ముందు గలుగనున్న శుభములను సూచనగా వీరితో [illegible] కాలము నుండి [illegible] యున్న వీరి [illegible] సమాగమమును,ఐక్యమును [illegible]. ఈదంపతులకు సర్వ శుభములు చేకూరునుగాక!"

[illegible] వచనముల కామోదించుచు, సరోజిని దేవి [illegible] వచ్చిన సేవకురాండ్రలో పార్వతి మిగుల యోగ్యశీల [illegible]:— "దైవము నను సూచియే [illegible] సేవాకార్యముల నిర్వర్తించెను. [illegible] పార్వతికి గలిగిన సాంసారిక కష్టములను గణించి యిందు సూచించెదను. [illegible] దేశమున, [illegible] దేశమని వ్యవహరింప వచ్చును. అందులోను తెలుగువారి [illegible] మేము ఎక్కువ [illegible] పాలగుచున్నాము. ఇట్లనుటవలన ఆంధ్రులు దుశ్శీలురని నామతముగాదు. వారు భరతఖండమును చిరకాలమేలిన రాజులసంతతివారు. [illegible] చిహ్నములు వారిగుణములం దిప్పటికిని గానవచ్చుచున్నవి. [illegible] విషయములందు వీరు ప్రస్తుతము [illegible] ముందడుగు వేయుచున్నారు.

"పార్వతీ విశ్వనాథులు, [illegible] బాల్య [illegible] కలహములను [illegible] ము నేర్పేటు ప్రదేశములందు [illegible], [illegible] నొందిరి. యిప్పుడొక్కటిగా [illegible] భూమి నుద్ధరింపబూనుచున్నారు— నాకు [illegible] దంపతుల విచిత్రచరిత్రము ప్రబంధరూపమున [illegible] బంధింప నుద్దేశము బూనుచున్నాను. దైవము [illegible] యైశ్వర్యములు [illegible] సంగనలయును".

నల్లనివిూసము గడ్డమున [illegible] బంగరు [illegible] కొకవింత యందమొసంగ, [illegible] విశ్వనాథము, తన కొసంగబడిన పసిడిపతకము నందన పూర్వకముగనందుకొని, సతీతిలకము [illegible] నుంచెను. స్వదేశ [illegible], రమ్యముగ [illegible] నలంకరించిన పార్వతి, సరోజిని [illegible] పుష్పహారమును తన యభిమానపుత్రుని [illegible], ఆ [illegible] మూలమున [illegible] చిన్ని [illegible] లలో మరల తనకు లభించిన చిరకాల సఖుడైన మగ్రకయు తనకు జాలుననియెంచి, ఇప్పుడు తనకు [illegible] శికముగ నీయబడిన రవలయందు [illegible] పవిత్రమార్గమునకు మరలిన బాలకుని చిన్ని [illegible] ముద్దుపెట్టు కొనెను. తన మెడలోని పుష్పహారమును, ప్రేమయుంగరమును జూచుకొని బాలకుడు మురియుచు తల్లిదగ్గఱ కూర్చుండెను.

కాకతీయాంధ్రలక్ష్మి

సముద్రాల వేంకటరామానుజాచార్యులు గారు

ఇదిగాదు కల్పనాకథ, యిది క్రొత్తదిగాదు ప్రకృతియిల్లను సొగియర్
చదువరి! రోళ్లను రోకళ్లు [illegible] ప్రాబురాణమెనునా.

౧. [illegible]కొరకు గష్టమొనరించి నీదుపెద్ద, లేపరమభాగ్యములను గడించినారొ
వ్రాసియున్నార లిచట సువర్ణములను, చదువరీ రమ్ము త్రవ్వితీ [illegible]వుగాని.

౨. పిమలగోదావరీవీధి విద్యానాథ కవి, కల్యానా [illegible]లంకారసమితి
కవిసోమనాథు డక్షరరూపమున మహా, శైవగాథల వెదచల్లునాడు
వోసిళ్లకొలంది నాంధ్రులకెల్ల హరికథా, మృతము పోతన సమర్పించునాడు
ఆంధ్రరాజన్య శౌర్యప్రతాపాగ్నులు, విమత కాననముల వ్రేల్చునాడు
మహిత కాకతీయాంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి, విభవగీతల జగ మాలపించునాడు
పాలుగొనలేని పాపము వాపికొనెదు, జీర్ణశేషము లైన దర్శింపరమ్ము.

౩. తెనుగుపోటరుల వెచ్చనినెత్రుటేఱులు, పొంగిపొఱలినట్టి పుణ్యభూమి
తెనుగుబాసకు తీరు తియ్యము[illegible]వరించి, చనువిచ్చి పెంచిన జన్మభూమి
పలుతెలుంగులగుగిరుల కాశ్రయం బిచ్చి, దిక్కుల కంపిన దివ్యభూమి
కోరువారలకెల్ల కొంగుబంగారమై, గారవించిన యట్టి కర్మభూమి
గౌరవము కట్టుకథలైన కమలవలసి, కాలగర్భములోపల గలియుచున్న
కాకతీయాంధ్రలక్ష్మిని గాంచకుండ, గన్నులుండియు గ్రుడ్డివి గాకు మోయి.

౪. ఆసేతుమగధదేశాంతర ముర్జ్వాత, లూపు నాంధ్రపతాక మూగెనిచట
అల్లారుముద్దుగా నాంధ్రశిల్పకళాస,రస్వతి[illegible] నర్తనమునిచట
మనుమసిద్ధికయి తిక్కన రాజరాజేశ్వ,రునితోడ సలిపె మంతనము నిచట
స్వస్థానగౌరవస్థాపనమ్మున కాంధ్ర,శూరు లుత్తమగతు ల్గోరి రిచట
ననుచు దత్రత్యజనము నోరార నెనక, మెనగ వేళ్వేరజూపి వర్ణించుచుండ
గన్ను లున్నందులకు వానిగాంచి పొగడ, నోచుకొనకున్న నీవు—ఆంధ్రుడవు కావు.

మహాసభకువచ్చి యుంగరమును గోలుపోయినా? యని విశ్వనాథు డాలోచింపఁ దొడఁగెను.

ఉంగరపు సమాచారమేమని విశ్వనాథుఁ డడుగఁగా తానారాత్రి జరిగించిన కార్యవృత్తాంతమును జెప్పి, అప్పుడా స్త్రీ చేతినుండి గ్రహించిన నగదే యిదియని చాలసేపు వఁడు పలికెను. ఈయుంగరము మూలమున ఏదేని జాడలు గనుగొనవచ్చునని పెద్ద ఆశతో విశ్వనాథుఁడు దానిని భద్రముగదాచి యుంచెను.

ఆనాఁడు ప్రొద్దుననె స్త్రీప్రతినిధుల శిబిరమున కొక బాలుఁడువచ్చి, అచటి ముందువెనుకనున్న స్త్రీ ముఖములఁ బరికించుచు నడయాడుచుండెను. ఆప్రాతఃకాలమున జరుగనున్న సభలకుఁ బోవు సన్నాహములో నక్కడివా రుండిరి. బాలుని చర్యలు గనుగొని యనుమానపడుచున్న కొందఱుస్త్రీలు, వానిని, "నీవిచటికేల వచ్చితివి? నీకేమి కావలయును?" అని ప్రశ్నించిరి. "పార్వతమ్మగారున్నారా?"యని బాలుఁ డడుగఁగా, "ఏపార్వతమ్మగారు?" అని వానిని ప్రశ్నించిరి. వారిమాటల యందు లక్ష్యము లేనివానివలెవాఁడు "మాపార్వతమ్మగారె!"యని చెప్పఁగా, కొందఱు స్త్రీలు నవ్విరి. "పార్వతమ్మగారెచటివారు? వారిదేదేశము?"అని యాయంగన లడిగినప్పుడు, "వారిచటివారె-తూర్పు పుట్టిల్లు, పడమట అత్తిల్లు!" అని బాలుఁడు మాఱుపలికెను. "నీవామెను చూపింపఁగలవా?" యని వారడుగఁగా, "మీరామెను జూపించిన నేనును జూపించెదను" అని వాఁడనెను. "నీకామె యేమగును? నీవెప్పుడు ఆవిడను జూచినట్టు కనిపించదే!"యని వారనఁగా,"ఆవిడ మాఅమ్మ. నేనుమాత్రము చూడలేను!" అని పిల్లవాఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను- ఈప్రసంగమునుబట్టి వాఁడు కొంటెవాఁడో పిచ్చివాఁడో యైయుండునని యామువిదలు నిశ్చయించుకొని, చోరబాలకులిట్టి నటింతురని వినియున్నారు కావున, వానిని రక్షకభటుల కప్పగింపవలెనని తలంచుచుండిరి.

ఈ సంభాషణము చెవులు సోకుచున్నను తాఁజదువు పత్త్రికమీఁదనే ధ్యానముంచుకొని దూరముననున్న యొకజవరాలు వలదని తక్కినవారిని వారించి, తన యొద్దకుఁబిల్లవానిని రమ్మనెను. వాఁడప్పుడా స్త్రీని సమీపింపఁగా,"నిన్నెవరు పంపిరి? ఎందుకు వచ్చినావు?"అని వానినామె మెల్లఁగనడిగెను. "నన్ను మానాన్న పంపినాఁడు-పార్వతమ్మగారికొఱకు" అని వాఁడు చెప్పిన సమాధానము నవేరొక స్త్రీ కింకను ఎల్లని [illegible] సందియము పుట్టించియుండును కాని, పార్వతీభాయిమాత్రము, ప్రియవియోగము మొదలు తానున్నదే పరమధర్మముగ గ్రహించి యుండుటచేత, [illegible] బెదురుకొట్టు, స్నేహభావముతో నింకను వానితో ముచ్చటించెను. పార్వతీభాయి లాలనకుఁ గలఁగిపోయి బాలుఁడిపుడు సరియగు సమాధానము లిచ్చునటు లానుకూలుఁడయ్యెను. పిల్లవానిసంగతి విడిచిపెట్టి,తక్కినకాంతలు తమ పనులలోఁ దాముండిరి. పార్వతీభాయి సావకాశముగ వానితో ముచ్చటింపఁ గలిగెను. ప్రసంగధోరణిని, ఆబాలుఁడు, తన్నుఁబంపిన యాయన తననాయనయనియును, మిగుల దయగలవాఁడనియును, కొన్నిదినములక్రిందట తన్ను కొందఱు బాధింపఁగా, ఆయనయే తన్నురక్షించి తనయొద్దను గ్రహింపఁగలిగెను. అప్పుడు వారిరువురికి నింకఁ గొంత సంభాషణము జరిగెను.

పార్వ:—"ఐతే. నీవుచూడఁగోరు పార్వతమ్మను నీవానవాలు పట్టఁగలవా?"

బాల:—"పట్టలేకేమి!"

పార్వ:—"పార్వతమ్మను నేనే. ఇప్పుడేమి చెప్పెదవు?"

బాల:—"మీచేయి చూపండి"

పార్వ:—"ఇదుగో నాచేయి"

బాల:—"ఎడమచేతివ్రేల ఉంగరము ఆనవాలున్నదే. ఉంగరమేదీ?"

పార్వ:—"అదియెవరో దొంగ [illegible] కొనిపోయినాఁడు."

పార్వతికనుల కపుడు చోద్యమగుచుండఁగా, ఆపిల్లవాఁ డొకయుంగరము తన చొక్కాజేబునుండి తీసి చూపించెను. అది యామె పోగొట్టుకొనినదే! "ఇది నీదగ్గఱి కెట్లు వచ్చినది?" అని యాతురతతో నాయంగన యడుగఁగా, పిల్లవాఁడు తానే దొంగిలించితిననియు, ఆసందర్భముననె రక్షకభటులు తన్ను శిక్షించుచుండఁగా, తననాయన యడ్డుపడి కాపాడెననియు, నాఁటినుండియు తాను దొంగతనము వదలిపెట్టితిననియుఁ జెప్పెను.

తనపేరు వానికిని, వాని నాయనకును ఎట్లు తెలిసెనని పార్వతీభాయి యడుగఁగా, "మీపేరేమియు [illegible] తెలియదనట" అని బాలుఁడు చెప్పెను. [illegible] పిల్లవాని నంపివేయఁ జూచు పార్వతీభాయి [illegible] "మీరు మా అమ్మగారగు పార్వతమ్మగారని [illegible] లేద"ని పిల్లవాఁడు పలికి, ఆయన [illegible] తననాయన అమ్మగారికై చెప్పవలసినది [illegible] చేయుంచినారని చెప్పెను! అందుచేత పార్వతీభాయి కన్నులు తటతటఁ గొట్టుకొనసాగి, యింకను వానితో ప్రసంగించెను.

పార్వ:—"మీనాన్నగారి నివాసస్థల మేయూరు?"

బాల:—"కొండవీటి సీమ"

పార్వ:—"మీనాన్నగారితోఁ గలసి అమ్మగారు లేరని చెప్పితివి-దీనికి హేతువేమి?"

బాల:—"కోపమువచ్చుటచేత"-

పార్వ:—"మీనాయన మీఅమ్మగారిని క్షమించి యిఁక చేసుకొనను మన్నారు?"

బాల:—"మంచివారనియు, త్వరలోఁగలసికొందుమనియు చెప్పుచున్నారు."

ఈకడపటి వాక్యము వినునప్పటికి పార్వతి సంశయములు వీడిపోయెను. ఇన్నాళ్లకు భర్తసమాచారము తెలిసెనని యానారీమణి కానందాశ్రువులు కన్నులనుండి స్రవించెను. ముద్రికమూలమున రామాయణమునందువలెనే తనకును బతికిని సమావేశము చోద్యముగఁ గలిగినందునకుఁ పార్వతి యానందపరవశ యయ్యెను. భర్త యిప్పటికి తనయందు సదభిప్రాయముగలిగి యుండుటకు పార్వతి మిగుల సంతసించెను. ఈమానినియె తాను వెదుకవచ్చిన పార్వతమ్మయని తెలిసికొనిన బాలుఁడంత, చిరకాలమునకుఁదల్లినిజూచిన పుత్త్రికునివలెఁగన్నీరు రాల్చుచు, ఆమె పాదములమీఁద వ్రాలెను. పార్వతి సొమ్మునపహరించుటయే నెపముగాఁ దాను సన్మార్గము చేరఁగలిగితినని బాలుఁ డానాశ్వమతల్లితోఁ జెప్పి, యుంగరమామెకిచ్చి, దీవెనలు వడసెను.

౧౦. వీడుకోలుపు

చ. అమృతోపమానతుల్యమగు [illegible] రాముఁడు సీత [illegible] కరంబులఁదాల్చి [illegible] రాగముతో [illegible] చేసుకొనె.

— భాస్కరరామాయణము.

దేశీయమహాసభ ముగిసిన మఱునాఁటి యుదయమున, అక్కడి [illegible] నగరమున నొక చిన్నసభ జరిగెను. ప్రముఖులలో చాలమంది కాకినాడ విడిచిపోవుటచేత, కొలఁదిమందియే యాసభ నలంకరించిరి. ఆసభ ముఖ్యోద్దేశము, ఐచ్ఛిక సేవకులలో శ్లాఘనీయముగఁ బనులు చేసినవారిని బహూకరించుటయె. సభామంటపము, సుందరపుష్పములతో నలంకరింపఁబడెను. శ్రీమతి సరోజినీదేవి యగ్రాసనాధిపత్యము వహించెను.

ఐచ్ఛికసేవాసంఘములో నెల్ల ప్రథమస్థాన మొక యువకుని కీయవలయునని సరోజినీదేవి వక్కాణించి దేశభక్తుని బిలిచి, వాని కతని పేరుతెలిపి వానిని గురించి కొన్నిసంగతులు చెప్పుమనికోరెను. దేశభక్తుఁడంత నీయువకుఁడు ఆంధ్రుఁడనుటకేకాక,తన సొంతదేశమగు గుంటూరుమండలపువాఁ డనుటకును దాను సంతోషించుచున్నానని పలికి యిట్లుపన్యసించెను.

"కొండవీఁడు పూర్వపురాజ్యములలోఁ జేరెన్నిక గన్నను దురదృష్టవశమున నేఁటివారిచే నాప్రాంతపువా రనాగరికులని భావింపఁబడుచున్నారు. ఇది సత్యము గాదు. నిజముగ నాగరకతను పైమెఱుగులనుబట్టికాక, ఆత్మగుణములనుబట్టియె నిర్ణయింపవలయును. కొండవీటిసీమనివాసియగు విశ్వనాథము విద్యాధికతచేతను, దేశహితైకకార్యదీక్షచేతను నొప్పెడివాఁడయ్యును కొన్ని కుటుంబసందర్భములచేత బోల్పూరు శాంతినికేతనముఁజేరి, యచట దైవానుగ్రహమువలనను, ఆండ్రూసుగారి సుబోధములవలనను మరల నాత్మశాంతి గాంచి యిప్పుడు స్వదేశమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.

"మా మధ్యమండలి కాకినాడపట్టణమున దేశీయసభాసమావేశ సందర్భమున దేశసేవ చేయఁగోరి విశ్వనా

వారిసొత్తులను గాపాడుటయువా లైచ్ఛికభటులే. వీరి లోఁ బెక్కండ్రు బాలురు. వచ్చులువినవలయుననియు, చిత్రములు మాడవలయుననియు నొక్కొక్కభటుఁడు, తన కార్యభారము నగ్గిజనానిమీఁద నైచి, పోవుచుండును. ఈమాత్రము సందుకై వేచియుండు చోరున కిది మంచి సమయము. కాని యట్టి సమయమున విశ్వనాథుని సహకారమునటుఁబొడకట్టును. పేరున కుద్యోగము లేకున్నను, పరిశ్రమమునకు మాత్రము నాయకుఁడు ఏవైచ్ఛికభటునికిని దీసిపోడు. అతని సహాయమున నెందఱో తల్లులు దారితప్పిపోయిన పిల్లలను దిరిగి కలసికొని, వానికి దీవనలిడిరి. ఏమఱియున్న జవ్వని మెడలోనినగ సంగ్రహింపనూనిన యేచోరుని నిపుణతయు విశ్వనాథుని కనులఁగప్ప లేకుండును. తొందరతోఁ బారవైచుకొనిన వస్తువులు విశ్వనాథము సాహాయ్యమునలనఁ దమకు లభింపఁగా, జనులు సంతోషమున నిన్నందుచుందురు. కావున వైచ్ఛికభటులు, అనుక్షణము విశ్వనాథము చేయుచుండు సంఘసేవాకార్యము గన్నులారఁ జూచి, తమవాఁడు కాకున్నను తమవాఁడే యని, వానియెడ నత్యాదరబుద్ధివహించియుండురు.

సభజరిగిన దినములలో గాంధినగర రక్షకత్వమును దొరతనమువా రీవైచ్ఛికభట సమూహమునకే వదలిరి. ఈయుంబవల్లు వంతులువేసికొని వైచ్ఛికభటులె యాప్రదేశమునుగాచి, మొత్తముమీఁద నెంతో శ్లాఘనీయముగఁ దమ కృత్యములు నెఱవేర్చిరి.

మొదటిదినములలో నొకనాఁటి రాత్రి గాంధనగరము నిశ్శబ్దముగ నుండెను. "షారాహుషార్! గాంధీ మహారాజ్!" అను ప్రదారికేకలు ఉద్యోగుల చౌకు నుండి యారంభమై, యంచలమీఁద నగరమెల్లెడల వ్యాపించుచుండెను. అప్పుడే యొకమూల రొద వినవచ్చెను. 'షారాహుషారు' కేక లంత బిగ్గరగవేయుచును, ఈలలు వేయుచును భటు లప్పుడు జాగరూకత గలిగియుండిరి. చీమ చిటుక్కుమనెనా, ఎవరువారని నలుదెసలనుండి ప్రశ్నలు గురియుచుండును. ఇటులుండఁ, జోరు నొకనిబట్టుకొని వైచ్ఛికభటులు కొందఱు ఉద్యోగుల చౌకువద్దకుఁ గొని వచ్చిరి. అచ్చటిమైదానమునఁ బాతిన కొయ్య కొకదానికి వాని నంటఁగట్టిరి. వానిని గుర్తించుట కంతదీపములు దెచ్చి భటులు ప్రేక్షకులును చుట్టును మూగిరి. "ఓహో! పిల్ల దొంగ యిదొంగ!" యని యొకఁడనఁగా, "నిన్న మునుపు వస్త్రము దొంగలించినవాఁడు వీఁడే!" యని వేఱొకఁడు పలికెను. వయస్సునందున్నా పిల్ల కృత్తికమాత్రము కాఁడు యని పలుకుచును వానినిగుఱించి చెప్పుకొనసాగిరి. "ఈ నడిబజారము నిన్న నపహరించిన దొంగ యితఁడే!" యని యొక్కరును, "ఔను! నేఁడు చిక్కెను దక్కించుకొను నారు" నని మఱియొకరును వానిమీఁద నపరాధారోపణఁ జేసిరి. చోరబాలుని వారంత పడికిటఁబొడుచుచును, బెత్తముతోఁ గొట్టుటకును ఆరంభించిరి. సొమ్ము పోఁగొట్టుకొనిన వేఱొకమనుజుఁడు వచ్చి, దొంగవాని జుట్టు పట్టి, చేతిబెత్తముతో వాని ముఖముమీఁదఁ గొట్టెను. ఆ దెబ్బతగిలెనా, బాలచోరుని మొగము తెగి నేలఁబడవలసినదే! ఎవరికి వారొత్తిగిల్లి యుండిరి. వచ్చినవారు బాలుని చూచుచుండిరి!

అచోరబాలుని రక్షింపుటకై దైవ మంపెనా యనునట్టుగ, కనుఱ్ఱాల్పునంతలో నొకయువకుఁడు వచ్చి బెత్తమున కడ్డుపడెను. బెత్తపుదెబ్బ కాతని దేహమునఁ బెద్దబొబ్బలేచెను! ఐన నతఁడేమియుఁ బలుకక, చోరుని శరీరమున నింకఁ బడనున్న దెబ్బలను దప్పించుటకై తన చేతులు వానిమెడచుట్టును పెనవైచియుండెను. సమీపశాలనుండి యంత దేశభక్తుఁడు లేచివచ్చి, "మీరు చేయుచున్నది రాక్షసకృత్యము! ఇట్టి క్రూరకృత్యమున కొడిగట్టువారా స్వరాజ్యభోగ్య మనుభవించుట కర్హులు! ఈ దొంగకుఁ జూపిన దౌర్జన్యమునకు మీరు ఉత్తరవాదులు. మాడుఁ డేమి జరుగునో!" యని గంభీర వాక్కులతో నాగ్రహోగ్నివారిమీఁద నపుడు ప్రయోగింపకుండిన, ఘోరకృత్య మారాత్రి యచట జరిగెడిదే!

ఇట్లాచోరుని కభయహస్త మిచ్చినది విశ్వనాథము. దేశభక్తుని చేతిసైగచే జను లెవరిదారిని వారు పోగా పాపమా చోరబాలుఁడు కుప్పగూలినట్లు నేలఁగూలెను. ఇది మిషయని యొకరిద్దఱు భటవరు లనినను, వారిమాట లాలకింపక, విశ్వనాథము వానిని దనమూఁపున నుంచుకొని తన విడిదలకుఁ గొనిపోయెను. దీపపు వెలుఁగున నా బాలకుని దేహము పరీక్షింపఁగా, చిన్నగాయములు, పెద్ద దెబ్బలు ననేకములు గానవచ్చెను. బ్రాల్లకట్టులమొద్దను పెనవులనుండియు రక్తము స్రవించుచుండెను. వాఁడొడు శక్తిలేక నాసికశోషిల్లుట చూచి, విశ్వనాథము వానిని తన మంచముమీఁద బండుకొనఁబెట్టి, నానకప్రకాశకుకొనియున్న శస్త్రవైద్యుని బిలువనంపి, వాని గాయములు కడిగి, మందు పట్టించెను.

ఆ మఱునాఁడు బాలకునిగుఱించి విశ్వనాథము మిక్కిలి యలజడితో నుండెను. ఘమోద్రేకముచేతను, పెద్దదెబ్బలు తగులుటవలనను, చోరబాలునకు తీవ్రజ్వరము సోకెను. "నాయనా! కొంచెము లాభమునకై నీవిట్టి పనులనేసి చేటుతెచ్చుకొంటివిగదా! నీకన్నతల్లి యిట నుండిన నికోసమెంత శోకించునో! పశువము లగు నా చేతులలోఁబడ్డ నకేమిగొకర్యము గలుగను! తండ్రీ! ఈ మందు త్రాగు- ఏమియు- నీకు వచ్చిన భయము లేదు, నాయనా! నిన్ను నేను గాపాడెదను. ఈసోడా కొంచెము త్రాగిన మంచిదని వైద్యుడు చెప్పుచున్నాఁడు. విసనకఱ్ఱతో తిరిగి విసరెదనులే! కాళ్లింకొకసారి పట్టనా? గాయముచోటనే తిరిగి చెయివేసి నీకు నొప్పి కలిగించినాను, నాది మాయమఱపులే!" అని విశ్వనాథము కన్నతల్లిలె నాబాలకుని మంచము కనిపెట్టుకొని యుపచారములు చేయుచుండెను.

రాత్రి రెండుజాములకు దేశభక్తుఁడు అచటికి వచ్చి క్రిందటిరాత్రి గాయములు తగిలిన బాలునిగుఱించి కుశలప్రశ్న వేసి, "వీనిని చూడవలెనని యీనాఁడనేక పర్యాయములనుకొంటిని. కాని యిప్పటికిఁ దీఱినది.!" అని పిల్లవానినొంటిమీఁదఁ జేయివైచి, "అయ్యో! తీవ్రజ్వరము వచ్చినదే! మందిచ్చినారా? మీకు సహాయము లేదే! భోజనము చేసినారా?" యని గ్రుచ్చిగ్రుచ్చియడిగి ఆదినము విశ్వనాథము నిరాహారుఁడనుట తెలిసికొని, తానింకను భుజింపకున్నను, విశ్వనాథము భోజనము చేసినవిమ్మటనే తానచటనుండి కదలెదనని పట్టుపట్టి, విశ్వనాథముచే నన్నము దినిపించెను.

౯. ఉంగరము దొరకుట

క. మానవ నీమఱికగని
  మానసమున సంతసించి మారుపలుకుతే! ని
  న్నెనటఁ బుత్తెంచితినని
  వానికి పత్యుత్తరము నీకు సమ్మతిఁ జేయుకా.
      భాస్కరరామాయణము.

విశ్వనాథుఁ డుపకారి బాలకుని సేవయందు విశ్వసించి యుపకారిచినటు లుండెను. వాని బుజ్జగించుచు వేళ మాడుచును, ప్రోత్సహించుచును, పొట్టలో నాని కౌషధ మిప్పించి, పథ్యపానములు నడపెను. విశ్వనాథము పరిచర్యలచేఁ బున్నెవితుఁడైన యాచిన్నవానికి, కనుల కగపడని తలిదండ్రులు కల్లగాను, కాచుచుండెడి యాతఁడె తల్లియుఁ దండ్రియు నగుట సత్యముగాను జూపట్టెను. ఆ బాలకుని కంటి కిపుడు విశ్వనాథు మొక నిధానము గానరాకుండెనా, అతఁడు విశ్రాంతి విహీనుఁడాయెను. విశ్వనాథుఁడె వానికి ప్రాణము. వాని చిఱునగనె బాలునికి స్వర్గము; వానికోపమె ఘోరరౌరవము.

ఇప్పుడా బాలునికిఁ గొంతస్వాస్థ్యము కలిగెను ఇంకను బలహీనముగానే యుండెను. ఒకనాఁడు విశ్వనాథమును వాఁడు "నాన్నా!" యని చేరఁబిలిచి, ఆయన చేతిని దన చిన్నిచేతులతోఁ దాఁకి, తనజుట్టులో దాఁచియుంచిన యొకయుంగరమునుదీసి, వానిచిటికెనవ్రేలి కది పెట్టెను. దీని కాశ్చర్యమంది విశ్వనాథము, "ఈయుంగర మెక్కడిది? ఈదొంగసొమ్ము నాకెందునకు?" అని దానిని దీసివేయఁగా, బాలకుఁడు కంటనీరుపెట్టుకొని, విశ్వనాథ మీయుంగరము పెట్టుకొనినఁగాని తానేదుపథ్యమానననని చెప్పివేసెను! బాలకుని యారోగ్య ప్రాప్తియె ప్రధానముగఁ జూచుకొనుచున్న విశ్వనాథ మపుడు "సరే!" యని చెప్పి, అది పరిశీలించిచూచెను.

అది తాఁ బూర్వమెపుడో చూచినదానివలెఁ దోఁచి విశ్వనాథమింకను శ్రద్ధతోఁ దానిని బరీక్షింపఁగా, పూర్వము తాను చెన్నపురియందుండు కాలములో, ఒకనాఁడు మిత్రులతో వీకంసీ దుకాణమువద్దఱకుఁబోయి, సన్నకెంపుల సగిషీతో నక్షరములు బంగరుంగరమునఁ గూర్పఁబడుట వీక్షించి, తనభార్యయగు పార్వతికై రట్టి మిద్దయుంగరమునఁ గెంపులతోఁ జేయించుట వానిస్ఫురణకు వచ్చెను. ఉంగరము మీఁద "పార్వతి" యనుపేరు ఆనాఁడు కెంపులతోఁ గూర్పఁబడినది వాని కిపుడు గానఁబడెను. ఈయుంగరమిచటికి రాగతమేమి? పార్వతి యీ

ఆంగ్రేసుగారిబోధన తత్త్వమునఁ గొన్నిచిత్రములు విశ్వనాథుని కన్నులకుఁగనవచ్చెను. ఆయన,ఎట్టి పాపితో నైనను చెలిమిచేసి, వానిపాపములు గనుగొని, పాపితోఁ గలిసి పరితపించి, ప్రార్థించి, పాపబీజములను వాని యాత్మ నుండి పెకలించి, వానిస్థానమున పవిత్రాంకురములు నాటింపఁగల తపస్సంపన్నులు. వ్యక్త్యవస్థా భేదముల ననుసరించి మెలఁకువతో నాత్మశాంతి నొసఁగునేర్పుఁగల సమర్థులు—తనయందుఁగల యొకవిధమగు సూక్ష్మదృష్టి ప్రభావమున నితరులను బీడించు వ్యసనములు గ్రహించి, తగు చికిత్స యొనరింపఁగల ప్రతిభావంతులు—చికిత్సకు వలయు శాంతిప్రేమాదు లపరిమితముగఁ గల మహాత్ములు. ఆత్మపలత్థి గావించు విధముఁ మునుపాపి నేత్రములకాయన చికిత్సచేయు వైద్యునివలెఁ గాక, ప్రన్నయిచ్చు తల్లివలెను, కలసియాడెడి మిత్రునివలెను గానిపించి, ప్రేమమార్గము వలన నిరోధపాయము గలుగఁజేయఁగల మహానిపుణులు. కావుననె విశ్వనాథుఁడు, ఆంగ్రేసుమునీయుని సహవాస సుక్షేమములవలన మనసు కలఁకదేఱి,వారివలన ఆత్మ పవిత్రతకును,ఆత్మాభివృద్ధికిని వలయుసాధనములు గ్రోలి, వానినిఁ దన యనుభవమున కలవఱుచుకొనుచు, ఆంగ్రేసుఁ ప్రియజనకునిగను, మిత్రవర్యునిగను, గురూత్తముని గను భావించి, వారియెడల సహోదర భక్తివిశ్వాసములు గాంచియుండెను.

ఆజ్ఞోల్లంఘనము చేసెనను నలంతి మిషచే ధర్మ పత్నిని విడనాడుట యధర్మమని విశ్వనాథ మిపుడు గ్రహించి, జీవితమం దాయబలకుఁ దాను వృథాపరితాప మును గల్పించుట కెంతయు వగచెను. ఒకవేళ తనవిమర్శ యందు వాలేము గ్రుంగినచో, ఆయపయశస్సును దన మెడనే వైచుకొనవలె నని యెంచి నిశ్చయించెను. బంధుల నందఱిని యలజడి పాలుచేసిన పాపము తానే మూటఁగట్టుకొనఁ బూనెను. తనకోరిక ప్రకార మొకవేళ భార్య యసాధారణ ప్రజ్ఞా ధైర్యములు పూని కార్యసాధనమున విజయమందినచో సామాన్యస్త్రీ నట్టి యనన్యధైర్యవతిగ మార్పఁగల తన కుశాగ్రబుద్ధి జనులపొగడ్తల నందఁగలవని యతఁడు సంత సించెను. ఏదియెట్లుండినను, శీఘ్రమె స్వదేశమునకుఁ బోయి, తనవారికిఁ దాను గావించిన క్షోభమును తొల గించి, ఆంగ్రేసు మహాముని శిష్యుఁడుగను [illegible]

చేసి, జనులను ధన్యులఁ జేయవలయునని విశ్వనాథుఁ డుద్దే శించెను. గురువు దీనికిసమ్మతించెను. త్వరితకాలములో నె మార్గమధ్యమునదున్న కాకినాడలోఁ గూడు దేశీయమహా సభనుజూచి, మఱి యింటికిఁబోవ విశ్వనాథుఁ డలంచి యుండెను.

౧. విశ్వనాథుఁడు

"తల్లిదండ్రులభంగి ధర్మవత్సలుఁడు,
దీనులఁగావఁజింతించువాఁడు."

భాగవతము.

దేశీయమహాసభ కొన్ని దినములకుఁ గూడు ననఁగా, విశ్వనాథుఁడు కాకినాడపురముచేరెను. అచట సభాప్ర యత్నములు చేయఁబడుచుండెను. పాకలు పందిళ్లువేయఁ బడుచున్నవి. నీటి కొళాయిలు దీపపుస్తంభములు నమర్పఁ బడుచున్నవి. ఒకప్రక్క వంటసామగ్రులు గూర్చు చున్నారు. వేఱొకప్రక్క సేవకులను నియమించు చున్నారు. సభ దినములలో గాంధినగరమును గావలికాచు టకై చిక్కభటులు చేర్చుకొనఁబడుచుండిరి. ఈసన్నా హము నెరకమాచిపోవుటకు వచ్చువారు పెక్కు, అమి తోత్సాహమున వాభటసమూహమునఁ జేరుచున్నారు. [illegible]

సామునేర్చుకొనుచున్న యువచ్చికభటులు, తను ముందు సాగిపోవుచున్న విశ్వనాథుని చెంతదూఁకుచు సారులు పరికించి, అతఁడును దమలోఁ జేరిన మేలని తలం చుచువచ్చి వాని నాహ్వానించిరికాని, తనకేదో ఘనతర వ్యాపారమున్నదను మిషతో నాతఁడు తనదారిని దాను బోవుచుండును. ఇతఁడట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి? "దేశసేవకై నేను వేఁచుపడియుండుదును. [illegible] సహకారము నేను [illegible] సమాజమునఁ గూడినతోడనె, సామాన్యముగ వ్యక్తి స్వతంత్రతలు నశించును. సమాజోద్ధరణమునకు వలయు శక్తిస్వేచ్ఛలు తొలఁగిపోవును. బయటనుండియు దేశసేవో ద్యమమునకు నేను జేయఁగలిగినంత నొసంగుదును!" అని విశ్వ నాథుఁడు మనమున నిశ్చయించుకొనెను.

ప్రేక్షకులందఱు భోజనాది కార్యములకై విడు [illegible]

…డు. ఇట్టివాఁ డా విశ్వనాథము సంగతి యార్చువాఁ …ను దీర్చువాఁడును? "నా బాగులు దేవుని కెఱుక, నీదారిని … పొమ్ము" అని విశ్వనాథము … వానికిఁ జెప్పి … చి, తలవంచుకొని తిరిగి … లోఁ జనిఁగి …యెను.

కాని … విశ్వనాథము … [illegible] … నాఁడు … ఇదిగో వచ్చితిని. … నీ … మును చెప్పుము!" అని పలికెను. "ఈ సేవకాగ్ర …ఁడా నా కాత్మశాంతి చేయువాఁడు! ఆహా, విద్యార్థి … నా కీగతిపట్టినది!" అని విశ్వనాథము విధినిమాఱు …, … మనుష్యునితో నిష్టము … కాని, … కొలఁ … [illegible] … విశ్వనాథ … బోధించెను.

విశ్వనాథుని … గలిగించినవి యా పరి … భాషా … లోకానుభవమును. వాని సంగతి చూడఁగా బ్రాహ్మణునికి బోధచేసిన ధర్మవ్యాధుని పురాణగాథ విశ్వనాథమునకు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఏది … టులుండినను, … తన నేమ మారయు … [illegible] … విశ్వనాథ … [illegible]

ఈ … విశ్వనాథము … కొండదిగఁగా, "బడేదాదా" అంద్రు "బడేదాదా" … కాని, యా … వానికి తృప్తి నొసఁగలేదు. మఱునాఁడు … గా, విశ్వనాథము 'బడేదాదా' … నకు వాని గదిలోనికిఁ బోయెను. అచట 'బడేదాదా' … వస్త్రములు కట్టుకొని కుర్చీలోఁ గూర్చుండి, … "ఆంద్రూసు గారు" అను చిత్రితాక్షరములుగల ఫలకము గట్టఁబడి యుండెను!

ఢిల్లీలో ప్రప్రథమమున … సుప్రసిద్ధక్రైస్తవ మత …గనుండి, హిందు దేశీయుల యదృష్టవశమునఁ దన …యున్న తపసవిని త్యజించి, భరతఖండమె తన జన్మభూమి …ను, భారతీయులె తన యనుంగు సోదరులుగను జేకొని స్వార్థత్యాగముచేసి, హిందూదేశోద్ధరణమునకై పాటు పడుచుండు ఆంద్రూసుమహనీయుని మాచి, విశ్వనాథము వారిపాదముల కెరఁగి, తనతప్పుగాచి పాప విముక్తునిగఁ జేయుఁడని వారిని వేడెను. ఆంద్రూసు మహనీయుండు విశ్వనాథమును గౌఁగలించుకొని, తన కాతఁడు గావించిన యపరాధమేమియు లేదని చెప్పి, పావనమూర్తియగు భగవంతుఁడే … గాని … చెప్పెను. సౌరభకోమలత్వములు పుష్పరాజమునందువలె ప్రతిభాపవిత్రతలు ఆంద్రూసుమహనీయునందుఁ గన్పట్టుచుండెను. సాధుత్వసౌభ్రాత్రములు ఆతని పలుకుల నుండియు చూపులనుండియు నలుదెసలకు బ్రసరించుచున్న … శాంతిని … వారికే కాక, సర్వజనులకును … యని విశ్వ… [illegible]

మిత్రుఁడు మిత్రునికివలెనే విశ్వనాథము ఆంద్రూసు మహనీయునికిఁ దన రహస్యములను దెలియఁబఱచెను. విశ్వనాథముయొక్క గురువులలో ఆంద్రూసె యుత్తమ గురువు. గురూపదేశము సామాన్యముగ నతిగూఢముగను దుర్గ్రాహ్యముగుబీజాక్షరరూపముగను నుండెడిమంత్రము. ఈగురూపదేశమన్ననో, ఎల్లరికిని … తెల్లముగఁ దెలియు ప్రేమమంత్రము! ప్రేమయె ఆంద్రూసు … త్త్వబోధన …, … సాగరము!

పట్టిసిద్ధాంతములు నేర్చుకొనవలెనని విశ్వనాథమింతయు … రాలేదు. … శాల దినములలోనె వానికి తర్క-వేదాంతములు కొట్టిన పిండియ్యయెను. ఉపన్యాసములు … విశ్వనాథుఁడు కాంక్షింపలేదు. వానికిఁ గావలసినది, శాంతిదాయకము పవిత్ర మార్గదర్శకము … వీనిని బ్రసాదింపఁగలయది యీశ్వరకటాక్షముతో పాటు, సద్గురువునొద్ద శుశ్రూష. విశ్వనాథము కన్నుల కట్టి యుత్తమగురువు ఆంద్రూసె. ఆంద్రూసుగారి జీవితము ధర్మజీవితము, ధారాళ జీవితము. ఆయన పలుకులకును పనులకును వీసమంతయేని వ్యత్యాసము లేకుండ వ్యవహరింపఁగల పురుషుఁడు. ప్రేమమూర్తి. నిష్కల్మషహృదయుఁడు. ఋషి పుంగవుఁడు

ఆంద్రూసుగారిబ… విశ్వనాథము కన్నులః …నను చెలిమిచేసి, … గనిసి పరితపించి, ప్రా… నుండి … ప… నాటింపఁగల తపస్సం… ననుసరించి … సమస్తలు—… ప్రభావమున నితరులను … చికిత్స యొనరింపఁ… వలయు శాంతి ప్రేమాదు… ఆత్మోపలబ్ధి గావించు … చికిత్సచేయుచున్న … మిత్రునివలె … నెనె … కావుననె విశ్వనాథము, … వాస … శుశ్రూషలవలన మన పవిత్రతకును, ఆత్మాభివృద్ధికి వానికిఁ దన యనుభవమున … ప్రియజనకునిగను, మి… గను భావించి, వారియెడల … గాంచియుండెను.

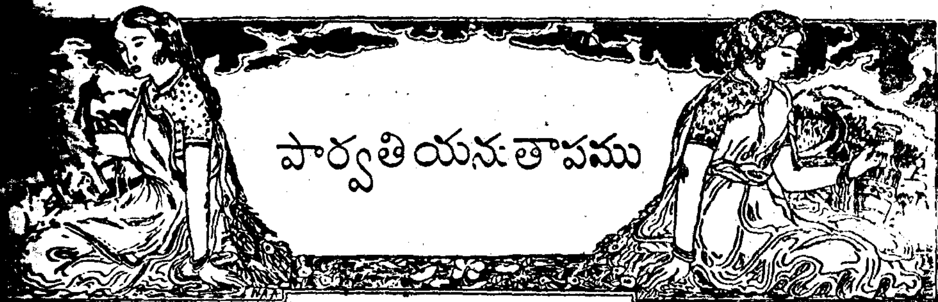
ఆజ్ఞోల్లంఘనము చే… పత్నిని విడనాడుట యధర్మ… గ్రహించి, జీవితమం దాయబ… మును … చుటకెంతయు వ… యం … లేను … ఆం… …చుకొన నతఁడు సిద్ధపడెను. …చేసిన పాపము తానే ము… తనకో … ప్రకార … భా… ధైర్యములు పూని కార్యసాధన… సామాన్యస్త్రీ నట్టి యనన్యధైర్… కుశాగ్రబుద్ధి జనుల … సం… పించెను. ఏదియెటులుండినను, … బోయి, తనవారికిఁ దాను గావిం… గించి, ఆంద్రూసు మహిమాతిశయ…

[క్రోధన సం॥

క్కలవా రీహను
నిగానెంచి పూజిం
ాకవిశేషము కల
ఖము మనుష్య
ది. ఈహనుమద్వి
డైన యానంద
తురట. మాధ్వ
ార్యుడు హనుమం

ములలో దిగ్విజ
యొనర్చి చివరకు
యం దుండియే
దావనము విజయ
గభద్రలో నొక
ట నీవ్యాసతీర్థలే
ాచార్యులయొక్క
కనే యాప్రదేశ
దావనమని పేరు.
నయాత్రాస్థలము
ాయల యాస్థా
మహారాష్ట్రము,
దేశముల కవుల
యొక్కయు చరి
ను.

ు. దీనిని వ్యాసరాయ
యొక్క సారాంశమ
గైకొనబడినది.

పార్వతియనుతాపము

రాయసం వేంకటశివుడు గారు

(సంపుటము ౨. సంచిక ౫ తరువాయి)

౭. శాంతినికేతనము

దమొన్నశుల కే చతురుగాంగాగంగు-
దాక్షిణ్యమునకు నీతండు చోటు.
—ఉత్తరరామాయణము.

ఆనాఁటిరాత్రి నేరెడువలసలో భార్యచే నిర ...సిన విశ్వనాథము, ఆగ్రహోద్దత్తచిత్తుఁడై గర్వము ...చ్చిత్తముగ తనభార్యను కలకాలమును సాంసా...కందకుండఁ జేయవలయు నని సంకల్పించెను. ...చెట్టవట్టిన పాపమునకుఁ బ్రతీకారముగాఁ దానును ...తిమునకు వెలియయ్యెదనని ప్రతినవట్టెను. రైలు ...యుఁ డకును, తా నెక్కడకుఁ బోనున్నదియు విశ్వ...నకుఁ దెలియదు. రెయిలుప్రయాణమునందును వాని ...కారాటము తగ్గకుండెను. మఱునాఁటి యుద ...వానిమనస్సు కొంత మెత్తవడెను. తా నేయిడు ...వను, తన యాగ్రహానలమున కబలయగు భార్య ...నాహుతిచేయుట తగదని విశ్వనాథమునకుఁ ...పార్వతి యనుతాపమునొంది చక్కఁబడినచో దాం...ము తిరిగి తమకు లభింపఁగలవని యామెకు లేఖ ...ద్దపురితపాలపెట్టెలో వైచెను. ఇట్లు మనసు ...ంతిపఱచుకొని, పరిపూర్ణశాంతి నొందు కోరి ...డు బోల్పూరునందలి శాంతినికేతనము చేరెను.

...యాశ్రమమందలి వృక్షరాజముల నీడలను విద్య...యువకుల యుత్సాహమును గనిపెట్టుచును, ...ధనపద్ధతులకును సామాన్యవిద్యాలయములందలి ...భేదమారయుచును, విశ్వనాథము తన మనో...మించుకొనఁజూచెను. కాని, దుఃఖము వాని మనఃక్షేత్రమున వ్రేళ్లుపాఁతియుండెను. సాధారణ చికిత్సలవలన నసాధారణవ్యాధులు నివారితములు గావని యతఁ డిపుడు గనిపెట్టెను.

విశ్వనాథునికి గత్యంతరమేమి? రవీంద్రుఁడు రవీంద్రునివలెనే సతతము కవిత్వ వియత్పథముననే చరించుచుండును—శిష్యులు నొజ్జలును నియుక్త కార్యములందే రేయింబవళ్లు గడపుచుందురు. విదేశీయులగు వారిచెవులకుఁ దన తెలుఁగుమాటలవలెనే, వారిహృదయములకుఁ దనమనస్తాపము దుర్గ్రాహ్యమని విశ్వనాథము గనిపెట్టెను.

ఒకనాఁడు విశ్వనాథము మనఃక్లేశములబారినుండి తన్ను రక్షింపగలవారివిశ్వమున లేకుండుటకు వగచి, పెద్ద సాలవృక్షము నీడను దీర్ఘవిచారముతోఁ గూర్చుని యుండెను. వాని మనమునకపుడు ముల్లోకములు దిర్దిరఁదిరుగునటులఁ గానిపించెను. తన కొండవీటిసీమ, బాల్యకాలపు విద్యాపరిశ్రమము, మామగృహవైభవము, గర్వముతో మిడిసిపడెడి గృహిణి, నెరలపాలయిన తలిదండ్రులు, పాడువడిన పైరుపంటలు, సగముసాగిన యుత్తమోద్యమములు,—ఇవియన్నియు వాని మనోనేత్రమునకుఁ గాండవింపఁదొడంగెను. ఇన్నికష్టముల కగ్గమైన తన కెవరు శరణమా యని యాయువకుఁడు దైన్యము నొంది, ముఖము వంచుకొనియుండెను. కన్నులనుండి బాష్పజలము బొటబొట రాలుచుండెను.

అపుడొక మనుజుఁడు వెనుకనుండి వచ్చి, వానిభుజముమీఁదఁ జేయియిడి, "భాయీ! నీవిచారమునకుఁ గారణమేమి?" యని యడిగెను. అతఁడాయాశ్రమపరిచారకులలో నొకఁడు. షాలిపోయిన ముఖముతో చింకితట్ట చేతఁబట్టి, అచటి ...... వీఁడు చిమ్ముచుండు

ఇరుగుపొరుగు పోరు

పాలపర్తి కామేశ్వరయ్యలు గారు

(టాల్‌స్టాయి అనుకరణము)

౧

రామయ్య గ్రామంలోని మంచిసంసారులలో ... మంచివయస్సులో ఉన్నాడు. పైగా చేతి కంది వచ్చిన కొడుకులు ముగ్గురున్నారు. పెద్దకొడుకు పెండ్లిఅయినది. రెండోవాడు పెండ్లీడులో వున్నాడు. మూడోవాడు యెదిగినకుఱ్ఱాడు. గొడ్లుగోద మాస్తూ వుంటాడు. రామయ్య భార్య సీతమ్మ పొదుపరియైన మంచి ఇల్లాలు. కోడలుకూడ చెప్పుచేతుల్లో వుండి కష్టపడే పని చేసేదే. ఇక వాళ్లకుటుంబం సుఖంగా ఉన్నదంటె ఆశ్చర్యమేమున్నది? ఇంట్లో కూర్చొని తినేది ఒకముసలాడే. రామయ్యతండ్రి ముసలయ్య ఉబ్బసము చేత మంచమెక్కి చాలకాలమైంది. రామయ్యకు రెండుఅరకల యెడ్లు, బండి, ఆవులు, గేదెలు, దూడలు, పాడి పంట అన్ని లక్షణంగానే ఉన్నాయి. ఇంట్లో ఆడవాళ్లు అందఱిబట్టలకు చేను చీరెలకు కావలసిననూలు వాళ్లే వడుకుతారు. ఇంటిపని, గొడ్లు, గోద పాడి అంతా వాళ్లే చూచుకుంటారు. మొగాళ్లు కేవలము వ్యవసాయంతోనే పనిచేసుకుంటుంటారు. పంట లొచ్చేవరకు కావలసిన సంవత్సరగ్రాసం నిలవచేసుకొని మిగతా ధాన్యము అమ్మి పన్నులు పైఖర్చులు వాడుకుంటారు. రామయ్య కేచీకుచింత లేదుగాని పొరుగింటి నాగన్నపోరుమాత్రము ఎక్కువైంది.

నాగన్నతండ్రి సుబ్బయ్యకూడ చాల మంచి సంసారే పాపము! కొద్దికాలముక్రిందటనే చనిపోయినాడు. ముసలయ్య పెత్తనం సాగినంతకాలము సుబ్బయ్య బ్రతికి వుండగా రెండుకుటుంబాలు ఏపోరుపొచ్చు లేకుండా ఉంటూవచ్చినాయి. ఆడవాళ్లు చేట జల్లెడ, రోలు రోకలి యేదికావలసివచ్చినా, మగవాళ్లు నాగళ్లు సందులు, పార పలుగు యేదికావలసినా ఒకళ్లయింట్లోనుండిఒకళ్లు తాత్కాలికంగా తీసికొని వెళ్లుతూ ఇరుగుపొరుగు నున్నట్టుండేవాళ్లు. ఎప్పుడైనా పశువులు కళ్లంలోపడితే తాను తోలి 'ఓరీ! అబ్బాయి! ధాన్యం యింకా సంచుల్లోకి యెత్తలేదు. కానిపశువులను రానీయబోకని చెప్పేవారు. ఇప్పటివలె అప్పుడు ఇళ్లువాకిళ్లు తాళాలు వేసుకోవడం ఒకరివస్తువు వరిదొంక రవికిపోతాలేవో అని దాచుకోవడం అప్పుడు లేదు. తండ్రులకాలంలో ఆలా జరిగింది. ఇప్పుడుకొడుకులరోజుల్లో కాలంలో అంతాతల్లక్రిందులైంది.

౨

రామయ్య కోడలికి పుట్టింటివారు గేదెగొడ్డు ఇచ్చారు. మెళ్లోకి నానుపోచ చేయించుకుందామని దాని పాడి ఆఅమ్మాయే చేసుకుంటూ, పాలు నెయ్యి తానే చొప్పున అమ్ముకుంటూ గొడ్డును జాగ్రతగా చూచుకుంటున్నది. ఒకనాడు చీకటిపడ్డా గేదె యింటికి రాలేదు. పాడిగొడ్డుయింటికిరా లేదేమాని వెతుకుతుంటె రామయ్య కొడుకు ఆసిరాము "వదినె, వదినె, నాగన్నగారి వాకిట దగ్గర గేదెగొడ్డొకటి మేస్తూంది మందేమోచూచావా" అన్నాడు. అంతట లచ్చమ్మవెళ్లి మేసేగేదె తనదే అని తోలుకొస్తూంటే నాగన్న పెండ్లాము "లోకుల దొడ్లు తేరగా ఉన్నాయి మేయడానికి" అన్నది. ఈప్పిల్ల ఏమీ అనకుండా ఇంటికి వచ్చింది. తర్వాత గొడ్డును కట్టేసి పాలుతీయబోతే గేదె చేపలేదు. పొదుగు పోయి ఉంది. లచ్చమ్మకు అనుమానం వేసి నాగన్న ఇంటికి వెళ్లింది. నాగన్నతల్లి చూచి 'దేనికొచ్చావే అమ్మాయి' అన్నది. "అదికాదు అమ్మమ్మా, గేదెనుతోలుకొచ్చా తీరా పాలుపిదకబోతే పొదుగు వట్టిదే" అన్నది లచ్చమ్మ.

"అయితే అమ్మాయి! మేము పాలుపితుక్కున్నామని అడగొచ్చావా? మేమంత గతిలేక ఉన్నాము ...

ధ్వంసమయిన సీతానగరముసంగడి కోట యొకటి

ఈ గ్రామము తాడేపల్లి కృష్ణానదిగట్టున నున్నది. ...

ఇళ్లల్లో [illegible] ఉండుకోటానికి! నాగొల్లిపాలెం ముట్టి పోతున్నాయి. పక్కింటోళ్లతో పోట్లాడుతున్నారు. [illegible] [illegible] [illegible] చేసింది. [illegible] కట్టేస్తా [illegible] [illegible] చేసేసింది.

[illegible] పోతున్నారు [illegible] [illegible] కాలు [illegible] [illegible] తెరుచుకున్నారు కాబోలు" [illegible] నాలుగు కలిసింది అన్నది. [illegible] [illegible] తిట్టుకోటం మొదలు పెట్టారు. [illegible] వచ్చి కలిసింది. [illegible] నాగన్న పెండ్లాము లోపలినుండి వచ్చి ఉన్నది [illegible] కలహం మొదలుపెట్టింది. నలుగురు [illegible] శోకంతా మోగిపోతున్నది. ఒకళ్లమాట ఒకళ్లు వినిపించుకోకుండా వాగ్యుద్ధము మొదలుపెట్టారు.

"నీవు [illegible], నీవు [illegible], నీవు కజ్జాకోరువు నీవు [illegible] కూడు పెట్టకుండా చంపుతున్నావు. నీవు అట్ల, ఇట్ల" అని నానామాటలు అనుకోటం మొదలుపెట్టారు. 'నోకట్టి తీసికెళ్లి పొన్ను పోగొట్టావ్. మా బిందె తీసికొనిపోయి నీళ్లు తెచ్చుకుంటున్నావు తేతెమ్మ'ని నాగన్న పెండ్లాము మీదపడి లాక్కుపోయింది. పోట్లాటలో నీళ్లు చిందిపోయి పిల్లవాళ్లు కూడా జలకమాడారు. ఇంతలో పొలంనుండి నాగన్న వచ్చి పోట్లాటలో జోరబడ్డాడు. ఇది మాచి రామయ్య, కొడుకు యిద్దరు వచ్చి కలబడ్డారు. రామయ్య బాగా బలం కలవాడేమో అందరిని చెదరగొట్టి నాగన్న జుట్టు పుచ్చుకొని ఈడిపెట్టేటట్టు గుంజాడు. ఇంతలో పదిమంది వచ్చి బలవంతాన విడదీసి యిళ్లకు పంపేశారు.

ఇది కలహానికి కారణం; కథంతా ముందే ఉన్నది.

3

మరునాడు నాగన్న ఊడపీకినజుట్టు కాగితంలో చుట్టుకొని వెళ్లి మేజిస్ట్రేటు కోర్టులో కేసుదాఖలుచేశాడు. నాగన్న ఆడవాళ్లు 'రామయ్యను గోదావరి స్నానం చేయించి బుర్రగొరిగించి ముంతచేతికిచ్చేస్తా' మని ఇరుగు పొరుగువాళ్లతో అనడం మొదలుపెట్టారు. ఈ చాటు మాటలు రామయ్యను రెచ్చగొట్టాయి.

[illegible] ముసలాయన [illegible] అని తిప్పలు పడ్డాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. [illegible] [illegible] చెప్పాడు. "[illegible] [illegible]? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: ఏమి [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] లేదు. — [illegible] [illegible]! ఇది [illegible], [illegible]! [illegible], [illegible] ఒక [illegible] అన్నారే అనుకో. [illegible]? అంగాను ఈలాగని చెప్పాలనా? క్రోధం పెంచిన కొలది పెరుగుతోంది. ఇంకటితోనైన [illegible]. [illegible]" అన్నాడు ముసలయ్య.

ముసలాళ్ల మాటలు పడుచువాళ్లకు నచ్చవు. రామయ్యకు యిప్పుడు సమాధానపడడం చిన్నతనంగా ఉన్నది. ఇదికాదు ఉపాయమని రామయ్యకూడ కోర్టుకు వెళ్లి ఎదురుదావా దాఖలుచేశాడు. ఇవి కోర్టులో విచారణ జరుగుతున్నాయి. ఇవి ఇట్లా ఉండగా రామయ్య కొడుకు చేలో గడ్డివాములో జొరబడి జనపకట్టలు ఎత్తుకుపోతుంటే గంపల్లో వున్నాయి చూశాడని భార్య చెప్పితే విని నాగన్న మరొకదావా దాఖలు చేశాడు. ఇంటిదగ్గర రెండిళ్లకు జగడంలేని రోజు లేదు. చుట్టుపక్కల కాపరంచేయడానికి కష్టంగా ఉంది. పెద్దవాళ్లను జూచి పిల్లలుకూడా కొట్టుకోడం తిట్టుకోడం మొదలుపెట్టారు. చెరువొడ్డున, బావి దగ్గర ఎక్కడకలిసినా ఆడవాళ్లు తిట్టుకోవలసిందె. బావిలోనుండి తోడే నీళ్లకంటె నోటినుండి వదిలెమాటల జోరు ఎక్కువైపోయింది. వినరాని కూతలు కూడా సాగాయి.

రానురాను మాటలు చేతల్లోకి దిగాయి. వాళ్లవి పిల్లు, వీళ్లవి వాళ్లు కన్ను యేమరితే ఎత్తుకు పోవడం మొదలుపెట్టారు. వారించేవాళ్లు లేకపోవడంచేత, చిన్న పిల్లలుకూడ చేయసాగారు. ఇదివరకు గ్రామపంచాయతీ కోర్టుకు ఫైలులేదు. వీళ్లతగాదాలకోసం వారం వారం కోర్టు తప్పకుండా పెట్టాల్సివచ్చింది. గ్రామకోర్టుమొదలు జిల్లాకోర్టువరకు వీళ్ల కేసులులేని కోర్టులేదు. ఒక తడవ రామయ్యకు ఒకతడవ నాగన్నకు జరిమానాలు శిక్షలు

నూలు, నేత మిల్లులు—సీతానగరము. కట్టడము ముగియనుండ నిట్లు ధ్వంసమయినది

పమున్నాయే ఉన్నాయి. పగ తీర్చుకోవడానికి ఒకరిమీద ఒకరు చేసే సంగతాలకి అంతేలేదు. ఇదిమాచి [illegible] కోక్తే [illegible] "నాయనలారా! పగ పంతం వానికేసి [illegible] మానుకోండిరా. ఎందుకు [illegible]" అని [illegible] వాళ్లు [illegible].

౪

[illegible] అయిదారేండ్లు గడిచింది. [illegible] పెండ్లిలో, [illegible] కోసినపనలు ఎత్తుకపోతుంటే నాగన్న [illegible] వలుగు [illegible] రామయ్య భార్య అన్నది. ఈమాట నాగన్నవిన్నాడు. [illegible] నిషాగా [illegible] ఉన్నాడేమో. కోపంపట్టలేక సీతమ్మను క్రిందపడేసి [illegible] తన్నాడు. సీతమ్మ గర్భిణీతో ఉన్నది కూడాను. ఈసంగతి రామయ్య విని 'ఇక సమయం దొరికింది. [illegible] నాగన్నకు ద్వీపాంతరవాసమే' అని చెప్పి సంతోషంతో ఛార్జి దాఖలుచేశాడు. కాని మేజస్ట్రేటు దెబ్బలు కనిపించలేదని కేసు కొట్టేశాడు. కలెక్టరుకు అపీలు చేస్తే డిస్ట్రిక్టు కలెక్టర్ను విచారించ మన్నాడు. ఇక్కడ కూడా పోతుందేమో అని క్రిందనుండి పైదాకా గుమాస్తా లందరికి కాస్తో కూస్తో తినిపించాడు. మేజస్ట్రేటు విచారించి "కోర్టు ఎదుట బహిరంగంగా నాగన్నను కొరడాతో ఇరువది దెబ్బలు కొట్టవలసినదిగా శిక్ష విధించడమైనది' అని తీర్పు చెప్పాడు. బెంచి గుమాస్తా నాగన్నకు తీర్పుచదివి వినిపించాడు. తీర్పు చదువుతున్నంతసేపు రామయ్య నాగన్న మొఖంవంక చూస్తూ ఉన్నాడు. నాగన్న వివర్ణుడై పోయినాడు. దుఃఖంచేత, సిగ్గుచేత ముఖం గోడవైపు తిప్పుకున్నాడు. శిక్ష చెప్పిన పిమ్మట బోనుదిగి బయటకివస్తూ "నన్ను కొట్టిస్తున్నాడు. నా ఒళ్లు నంచుతుంది. నా ఒంటిమీద మచ్చలు వాడికి ఎక్కడెక్కడో కనిపిస్తాయి" అన్నాడు నాగన్న.

వెనకనుండి వచ్చుచున్న రామయ్య యీమాటలు విని మేజస్ట్రేటు దగ్గరకువెళ్లి "బాబో! నాకొంప తగలెట్టాలనుకున్నాడు. మీరే రక్షించాలి' అని మొత్తుకున్నాడు.

మేజస్ట్రేటు నాగన్నను పిలిచి "నీవు అలాగన్న మాట నిజమేనా?"

"నేనేమి అన లేదండి మీరు దొరలు. నా [illegible] తప్పేమి లేకపోయినా నన్ను దండిస్తున్నారు. తప్పు చేసినవాడు తప్పించుకు పోతున్నాడు" అని యింక ఏమేమో చెప్ప [illegible] యినాడు; నోటమాటరాలేదు. శోకము [illegible] కంఠంచింది. [illegible] రామయ్య బొమ్మలాగ వ్రేష్టిని [illegible] చూచాడు. ఆమాట ఉన్నట్లు [illegible] అఘాతముల్లోనుండి వస్తున్నట్లున్నది. [illegible] మేజిస్ట్రేటు [illegible] దడదడ కొట్టుకొన్నాయి. [illegible] కృతనిశ్చయుడయినాడు; వానికో శిక్షో యేదో [illegible] తుందనుకున్నాడు.

[illegible] తర్వాత మేజస్ట్రేటు "ఇదిగో మీరిద్దఱూ యిలా మాడండి; (నాగన్న వైపు చూచి) నీవు ఆప్రకారంగా కడుపుతో ఉన్న ఆడమనిషిని కొట్టడం న్యాయమేనా? పోనీ, ఇప్పటికైనా బుద్ధి తెచ్చుకొని మీరిద్దఱు సఖ్యతగా ఉంటె మంచిది. చేసిన తప్పు ఒప్పుకొని రామయ్యను క్షమాపణ కోరితె శిక్షరద్దు చేస్తాను." ఈమాట గుమాస్తా విని "క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ 17[illegible] సెక్షన్ ప్రకారం శిక్ష చెప్పిన తర్వాత రద్దుపరమటు[illegible] వీలులే"దని ఆక్షేపణచెప్పి రామయ్యకు కృతజ్ఞత చూ[illegible]చాడు."

మేజస్ట్రేటు: "నీవు మాట్లాడకు; మానవకృతమ[illegible]యిన అన్ని శాసనములకంటె కరుణాసముద్రుడ[illegible] భగవంతుని ఆజ్ఞలను శిరసావహించవలె" అని చెప్పి [illegible] రైతు లిద్దరిని సఖ్యపరచవలెనని చాల యత్నించె[illegible] కాని నాగన్న యేమాత్రం తొణకలేదు.

నాగన్న—"యీ ఖైరేండ్లువచ్చి మనమల నెత్తి ఇవు[illegible] యీదుర్మార్గుడి మూలాన దెబ్బలశిక్ష పడ్డదిగా! [illegible] వీడ్నా క్షమాపణకోరడం? అయిందేమో అయిన్ది. నా[illegible] శాశ్వతంగా జ్ఞాపకముంచుకుంటాడు." అని నాగ[illegible] బయటకు వచ్చాడు.

౫

రామయ్య ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి సూర్యు[illegible] అస్తాద్రి చేరలేదు. ఇంక రెండుమూడు ఘడియల [illegible]న్నది. ఇంటికి వెళ్లాడు. ఎవరూలేరు. పచ్చిగడ్డి పరక[illegible] పొలానికి వెళ్లిన ఆడవాళ్లు యింకా తిరిగిరాలేదు. [illegible] కులుకూడ రాలేదు. గోడకు చేరబడి కూర్చున్నా[illegible]

రామయ్య. '[illegible]' అని [illegible] ముసలయ్య మంచం [illegible] దగ్గర [illegible] అప్పుడే [illegible] శిక్ష [illegible] నాగన్న [illegible] ముఖాలు [illegible] రామయ్యకి [illegible] వచ్చి [illegible] విచారించుచున్నాడు. [illegible] ధనము [illegible] అని విచారమైంది. మనస్సులో [illegible]! [illegible] వచ్చింది యీపాడు పోట్లాట'అని అసహ్యం పుట్టింది. [illegible] ముసలయ్య నెమ్మదిగా దిగి మంచం అనుకొని [illegible].

ముసలయ్య—శిక్ష [illegible]?

[illegible]: 'ఆ, [illegible] కొరడా దెబ్బలు శిక్షపడ్డది'

ముసలయ్య [illegible] పంకించి,ముక్కుమీద వ్రేలువేసు[illegible] "అహా! ఆహా! ఎంతపని జరిగింది. నిజంగా దీనివల్ల [illegible] నీవుగాని వాడుకాడు. సరె, వాడుదెబ్బలు [illegible]డు. అందువల్ల నీకు వరిగిందేమయినా ఉన్నదా [illegible] పెరగడం తప్పితె?"

రామయ్య: మళ్లీ ఈజన్మంలో యీపని చేస్తాడం[illegible]!

ముస: ఏమిటే! చెయ్యాడంటావు. నీకంటె వాడు [illegible]సింకేమిటి?

రామ: ఆడదాన్ని పట్టుకొని చచ్చేటట్టు తంతె, ఏంచెయ్యాలి. పైగా ఇప్పుడు కొంప తగలెట్టా[illegible]న్నాడు 'బాబూ! నీవు మహానుభావుడవురా' అని [illegible]ట్ట మంటావా?

ముసలయ్య ఒక్కవేడి నిట్టూర్పు విడిచి: 'నేను [illegible] తిరుగుతున్నానుగదా మంచంలోపడి [illegible] తెలుసునని నీకేనా. ఒరే, రామన్నా [illegible]! [illegible] తప్పులు వాళ్లకు కనుపించవు. [illegible] అన్నీ తప్పులుగానె ఉంటాయి. నీవు వాడికి [illegible]న్యాయం చేశావు. పోనీ,తప్పు వాడిది ఒక్కడిదె [illegible] ఇన్నేళ్లు వ్యాజ్యాలు, ఛార్జీలు దెబ్బలాటలు [illegible]తాయి? వ్యాజ్యంగాని దెబ్బలాటగాని ఇద్దరి[illegible] ఒక్కరితో [illegible]గదా? వాడి తప్పులె వెతుకుతుం[illegible] గాని నీతప్పులు నీవు చూచుకోవుగా, పోనీ,వాడు చెడ్డవాడె అనుకుందాము; నీవు మంచివాడవయితె తగాదా ఎందుకొస్తుంది! వాడి [illegible] [illegible]! వాళ్ల జనుకట్టి ఎత్తు [illegible]! [illegible] [illegible]? [illegible] [illegible]రుద్దుతావా! అసలు నీవడితె [illegible] ఉన్నది. నేను [illegible]ప్రకారంగా [illegible] ప్రవర్తించవలె. వాళ్లనాయనా నేను యీలాగే ఉన్నామా? మేము ఏలా ఉన్నాము! ఇరుగుపొరుగు [illegible]న్నాము. వాళ్ల ఇంట్లో ఓయ్యం అయిపోతే వాళ్ల ఆడవాళ్ళు వచ్చి "బాబాయి మా ఇంట్లో ఓయ్యం అయిపోయినాయి' అంటె 'అమ్మాయి గూలబానలో ఉన్నాయి తీసికో కావలసినవి' అనేవాడిని. వాళ్ల పశువుల దగ్గర ఎవరు లేకపోతే 'ఒరె రాముడూ వాళ్ల పశువులుకూడ చూస్తూ ఉండరా' అని చెప్పేవాడిని. నా కేమైనాఅక్కరపడితె 'సుబ్బన్నా అది కావా'లంటె 'అన్నా తీసికో' మని అతను చెప్పేవాడు. అదిగో, అట్లామారోజులు గడిచినాయి. ఇందాక వాళ్లెవరో చెప్పుకుంటున్నారులే; అదేదో దేశంలో ఎవళ్లెవళ్లో తలకాయలు బద్దలు కొట్టుకున్నారట. ఆదెబ్బలాట కంటె [illegible] హీనంగాఉంది మీది. ఇదేంబ్రతుకో? ఛీ,ఛీ,ఇంతపాపం ఎప్పుడూలేదు. మగవాడివి,ఇంటి యజమానివి;దీనికంతకుజవాబుదారినీదె. ఇంట్లో ఆడవాళ్లకు పిల్లలకు ఏం నేర్పుతున్నావు? కాట్లాటలు, పోట్లాటలు. మొన్ననీ కొడుకు వీరడు శపథంపట్టి మరీ తిట్టుతున్నాడు నాగన్న [illegible]న్ని. వాళ్ల అమ్మ కొడుకు ప్రయోజకత్వం చూచి నవ్వుతోంది. ఇదంతా బాగా ఉందా? దీనికి ఎవరు జవాబు చెప్పాలి. పాపం పుణ్యం యేం విచారించుకో అక్కరలే!అంతానస్యంగానె ఉన్నదనుకుంటున్నావా? నీవు ఒకటి తిడ్తే నేను రెండు తిట్టడం; నీవు ఒకటి కొట్టితే నేను రెండు కొట్టడం ఇంతేనా జరిగేది? ఏంరా అబ్బాయి? గాంధిమాత్ముడు ఏం చెప్పాడు!మీరంతా రోడ్డుమీదకి లాక్కెళ్లి మరీ చూచారుగా. మాత్ముడిబోధ బడిపంతులు వినిపిస్తుంటె నేను యున్నాను. ఆయన దేవుడె. 'మీలోమీరు దెబ్బలాడుకోకండి. కోర్టులకెక్కొద్దు. ఒకేళ ఒకడు నోరుజారి ఒకమాటన్నా రెండోవోడు వెనక్కి [illegible]తె వాళ్లో వాడె సిగ్గడి తలకాయ వంచుకుంటాడు. మళ్లీ అంటె రోసమెక్కుతుంది.

[illegible] ఉన్నాయి. పగ [illegible] నికి [illegible] కంగ [illegible] అంతేలేదు. [illegible] లయ్య "[illegible]! పగ [illegible] [illegible] ముంచి ఎంత ము [illegible] [illegible].

౩.

[illegible] అయినా కేంద్రం గడిచింది. [illegible], [illegible] కోసినపనలు [illegible] నలుగురు [illegible] [illegible] పెరస్కారు బాగుం [illegible] [illegible]? అసంతా ఎందుకు! ఈకోట్లలకు [illegible] లెక్కచూడు. [illegible] బంట్లను, [illegible] అయిందా? నీకొడుకులు మాత్రం ఎందరో ఎంత [illegible] యినారో? ఏదో ఇంత ఉంది తిండానికి అని [illegible] సన్నగిల్లుతున్న దిగదా? ఎందుకేతే! [illegible] దాని మొఖం [illegible] చూస్తేనా? వొళ్ళుపై తెలుస్తుంటే నా! [illegible] కొచ్చిన ఓట్లలుంటే వాళ్ళను [illegible] [illegible] కొని ఉన్న [illegible] నేల [illegible] నిన్ను పట్టినదయ్యం నిన్నుకోట్టలకు [illegible]? తరుణంలో దున్నపం నాటటం అంటూ ఉంటేనా పండ [illegible]; లేకపోతే ఆభూదేవి మాత్రం యేం యిస్తుంది. ఈ సంవత్సరం [illegible] ఏరి యేమాత్రం అయింది! నీవు [illegible] లో ఉన్నావు? పుబ్బలో [illegible] [illegible] యేమవుతుంది. ఆ [illegible] తిరిగినకొద్దీ [illegible] బరువు పెరుగుతున్నది నీవు గణించే లాభం యిదేగా? ముక్కుతూనో మూలుగుతూనో ఇంకా బ్రతికి ఉన్నాను కాబట్టి [illegible] లేక చెప్తున్నాను. నాయనా! [illegible] నీవు చూసుకో. [illegible] నీవు కొంచెము కష్టపడితే [illegible] ఉంటాయి. సుఖపడవచ్చు. [illegible] [illegible] ఏమన్నా అంటే వాళ్ళకర్మం వాళ్ళే అనుభవిస్తారు. అన్నీ కనిపెట్టేవాడు భగవంతుడే ఉన్నాడు. నీసంగతి నీవు చూచుకుంటేనే బాగుపడతావు."

రామయ్య పక్కన పేనులా [illegible] న్నాడు. [illegible]

"[illegible]! [illegible] చెప్తున్నానికను. రేపు [illegible] వ్యాజ్యాలన్నీ రద్దుపరము [illegible]! [illegible]

"నేనేమి అనలేదండి మీరు [illegible]. నా [illegible] లేకపోయినా నన్ను దండిస్తున్నారు. [illegible] [illegible] చెప్పేము [illegible] న్నాడు" అని యింక [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] కంపించింది. [illegible] [illegible] సృష్టిలోకి [illegible]. ఆ [illegible] [illegible] లోనుంచి వస్తున్నట్టున్నది. [illegible] [illegible] గుండెలు పటపట కొట్టుకొన్నాయి. [illegible] [illegible]; నాకేదో కీడేదో యేదో [illegible] తుందనుకున్నాడు.

గుండెదడ [illegible] తర్వాత మేజస్ట్రీటు "ఇదిగో [illegible]

"రామయ్యా! ఇప్పుడే వెళ్ళు. మళ్ళీ రేపు మాపనవు [illegible] శీఘ్రం అన్నాను. ముదిరిపోయినాక విచారి [illegible] యేంలాభం?"

ఇంకే మేమో చెప్పబోతుంటే గలగలా [illegible] ఆడవాళ్ళు ఇంట్లోకి వచ్చారు. ఇరవై డబ్బులు [illegible] నాగన్న కొంప ముట్టిస్తానన్నాడని అన్ని [illegible] వాళ్ళకప్పుడే తెలిశాయి. చేలో గడ్డి కోసుకుంటూ [illegible] ఇంటికివచ్చారు ఆడవాళ్ళు. మేస్త్రీ [illegible] అన్యాయం చేశాడని నాగన్న మళ్ళీ బకెంతుల [illegible] కొత్తల్లో [illegible] పెట్టి [illegible] [illegible] దాఖలుచేసి యీతడవ [illegible] ముచేస్తాడని నాగన్న కోపలు అంటున్నదని [illegible] రు. దీనితో మరల రామయ్యగుండె మండిపోయింది. బుట్ట దాఖలు అయింది.

౬

పాటుపడె సంసారికి ఎప్పుడు పనే ఉంటుంది [illegible] వాళ్ళతో మాట్లాడకుండానే పశువులను, [illegible] చూడుకుంటానికి రామయ్య దొడ్లోకి [illegible]. ఇం [illegible] [illegible] అంత చీకటిచీకటిగా ఉంది. [illegible] ఉన్న మనిషి స్పష్టంగా కనిపించదంటే. [illegible] వాళ్ళంతా తిరిగి వస్తున్నారు. [illegible] కొడుకులు నాగన్న బజానపెట్టుకొని దావా [illegible] [illegible] తీసికొనివస్తున్నారు. పశువుల [illegible] చూసుకొని తిరిగివచ్చి వాళ్ళను కలుసుకొని [illegible]

రామయ్య '[illegible]' అని వద్దకుంటూ ముసలయ్య [illegible] [illegible] తీర ఇప్పుడే [illegible] [illegible] కొట్టులోకి [illegible] [illegible] ముసలి [illegible] తిరిగిన పృథ్వీం రామయ్యకు [illegible] [illegible] విచారించుకున్నాడు. [illegible] [illegible] సంసారి వలువలో [illegible] ధవము [illegible] అని విచారమైంది. మనస్సులో '[illegible]! ఎందుకు పెట్టింది యీపాడు పోట్లాట' అని [illegible] పుట్టింది. [illegible] ముసలయ్య నెమ్మదిగా [illegible] అనుకొని [illegible] న్నాడు.

[illegible] కి వెళ్లాడు.

[illegible]. కోడలు రాటను [illegible] [illegible]. [illegible] త్రాళ్లు పేనుతున్నాడు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] దాశరధీశతకం [illegible] న్నాడు. ముసలయ్య తాను చిన్నప్పుడు [illegible] [illegible] 'రామరామ' అని [illegible] [illegible] [illegible] లాని కళ్లి పడుకోడా [illegible] న్నాడు. అంతే ఎవరిపని వాళ్ళు [illegible] [illegible] న్నాడు. [illegible] నిశ్శబ్దంగా ప్రశాంతంగా, [illegible]: కాని ప్రక్కపోర్షు మాత్రం [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] పెట్టారు; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఏడ్పు మొద పట్టా [illegible] [illegible] న్నాడు; ఏం తోచలె. [illegible] నాగన్న మాటలు [illegible] [illegible] న్నాయి. [illegible] అన్న ముక్కలూ, [illegible] నన్ను మాటలు [illegible]

[illegible] అన్నంతిని [illegible], దుప్పటి తీసికొని చెప్పులు తొడుక్కొని బయటికి [illegible] [illegible]. పెద్దకొడుకు నెమ్మదిగా [illegible] [illegible] యినాడు. ఇంతలో రామయ్య [illegible] సంప్రదాయ [illegible] చేశాడు. బయటఅంతా [illegible] గాలి [illegible] [illegible], నాకు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పెక్కించిందదు? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నేను [illegible] [illegible] [illegible] వాళ్ళనాయనా నేను యిలాగ ఉన్నాడా? నేను ఏం ఉన్నాము! [illegible] న్నాము. నాకి ఇంట్లో ఓయ్యం [illegible] మనఫ్రుడు రాలేదు. "నాఒంటిమీద పంటలు వాడికి [illegible] కని పిస్తాయి" అని నాగన్న అన్నమాటలు జ్ఞాపకానికి వచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోటం మొదలుపెట్టాయి. 'వాడు ఇప్పుడు యేంచేసినా చేయగలవాడే' అనుకున్నాడు రామయ్య; ఈచీకట్లో ఏంకొంపనుండుతుందో అనుకున్నాడు. అన్ని గలగల ఎండి ఉన్నాయి. 'జుయ్' మని గాలి వీస్తున్నది. "తామపామువగ పట్టాడు. ఏవైపునుండి యేం ముట్టిస్తాడో" అని పికకాపాడ్డాడు రామయ్య. 'కానిఉండి సమయంలో పట్టుకొంటేనే చిక్కడు' అని లోలోపల ఏవేవో తలపోస్తూ 'అయినా ఒక పర్యాయం చుట్టూతిరిగివద్దా'మని మాలతిరిగి పైదాక చూచాడు. పైమూలను ఎవరో అట్లా వెళ్ళినట్లు కనిపించింది. చప్పున నిలబడి తదేకధ్యానంతో ఏమైన చప్పుడు వినబడుతుందేమో అని వింటూ చూస్తూ ఉన్నాడు. చీకట్లో మొదట కళ్లు కనిపించలె. [illegible] [illegible] పశువుల చావిడి మూరు కొన్నికొన్ని పెద్దవస్తువులు కనిపించాయి. గాలి చప్పుడుతప్ప అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది. మనిషి ఎవరు కనిపించలేదు. అయినా చూచినదావంకి ముందుకు నడిచాడు. అడుగుల్లో అడుగువేసుకుంటూ నడి ప్రక్కనె వెళ్లాడు. ఇంతలో సావడికి అవతలప్రక్కను ఏకదంగా ఏదో వెలుతురువలె మెరిసింది. రామయ్య గుండె ఝల్లు మన్నది. నిలబడిపోయినాడు. దృష్టినిఒడ్డి చూచాడు. చేతిలోగడ్డిముట్టెం తలగుడ్డ మనిషి కనిపించాడు. గుండె చిక్కబట్టి తడబడుతున్న కాళ్లు నిలతొక్కకొని చూస్తు న్నాడు. ఇంతలో చూరుఅంటుకొని పంట పైకి పాకు తున్నది. ఆవెలుగులో నాగన్నను సరిగా పోల్చుకున్నాడు.

‘[illegible]చెప్పేట్టుంటేగాని దిక్కులేదురా’ అని పరుగెత్తి [illegible]కోయినాడు. ఇంతలో నాగన్న గంతేసి పరు[illegible]. “[illegible], [illegible] పట్టుకోండి [illegible]” [illegible] చేతికి [illegible] బలమంతా [illegible] [illegible] ఒకసుంకు సంజీబించుకపోయినాడు నాగన్న. కాని [illegible]. నాగన్న ఇంటిలో [illegible] రామయ్య పట్టుకోబోయినాడు. నాగన్న [illegible] బండికొయ్య పుచ్చుకొని యిస్తే [illegible] దెబ్బ రామయ్యను కొట్టాడు. ఆదెబ్బకు రామయ్యతల [illegible] క్రింద పడ్డాడు.

౭

రామయ్యకు తెలివివచ్చి లేచేటప్పటికి వీధిఅంతా [illegible]పగలువలె వెలిగిపోతున్నది. [illegible] పశువుల పాక, చుట్టుపక్కల భగభగమండుతున్నాయి. మంటలు ఆకాశానికి ఎగిరి ఇంటిమీదవచ్చి పడుతున్నాయి. గాలి జయ్ మని వీస్తున్నది “ఇదేమి మంటలురో బాబో, యీరు పీకి నలికేస్తే పొయ్యేదిరో”అని నెత్తుబాదుకుంటూ శోకాలు పెట్టి [illegible] మొదలు పెట్టారు. [illegible]పోయింది. గుక్కెండు ఒప్పగించి మాస్తూ[illegible]న్నారు. లేవబోతే కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఎట్లాగో తిప్పలుపడి లేచాడు. ఇంటి దగ్గరకు వెళ్లాడు. చాలాజనం చేరారు. మంటలు ఎవర్ని దగ్గరకు చేరనివ్వడంలేదు. చేసేది ఏం కనిపించక ‘రామ రామ’ అంటు ఆర్తాలాపం చేస్తున్నారు. గాలిఎక్కువై పోయింది. చుట్టుపట్ల ఇండ్లలోని వారంతరు పశువులను విడిపించి ఇండ్లలోని సామాను బయటవేసుకుంటున్నారు. ఇంతలో సుడిగాలి తిరిగింది. నాగన్న ఇల్లుకూడ అంటు కున్నది. యెదటవున్న ఇళ్లుకూడ ముట్టుకున్నాయి. ఎవరి శక్తికి మించిపోయింది. దేవుడిమీద భారంవేసి లబోలబో మని ఏడుస్తూ నిలబడ్డారు. రామయ్యఇంట్లో మనుష్యులు కట్టుబట్టలతో బయటపడ్డారు. పశువులు,కోళ్లు, ధాన్యం నాగళ్లు, చెంబు తప్పాల, పెట్టె బేడ అన్ని అగ్నిహోత్రు నికర్పణమైనాయి. ముసలాన్ని ఎట్లాగో ప్రాణంతో [illegible]కిలాగారు. నాగన్న తనదాకా రాదనుకొన్నాడు. తీరావచ్చేటప్పటికి పశువులు కొంతసామానుతో తప్పించుకొని బయటపడ్డాడు.

రాత్రిఅంతా రావణాసురిడి కాష్టంలాగ తగల[illegible]తూనే ఉన్నది. “[illegible] నలిక్కే[illegible] [illegible]” అని మొత్తుకుంటూనే ఉన్నాడు రామయ్య. అద్ద[illegible] [illegible] మాలం [illegible] బోయి నిప్పుల్లో పడ్డాడు. ఆడవాళ్లు “[illegible]” అని [illegible]కొని ఏడుస్తున్నారు. [illegible] బయటికి లాగారు. బట్టలు, [illegible], వొళ్లు కొంత కాలాయి. కాని రామయ్యకు ఏమి తెలియలె. దుఃఖంలో స్పృ[illegible] తప్పిపోయింది.

౮

మఱునాడు దుదయాన గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ్య[illegible] కోసం కొచ్చి “రామయ్యబాబాయి, మీనాన్నకళ్లు తె[illegible]స్తున్నాడు; నిన్నొకసారి చూడాలి రమ్మన్నాడు” [illegible] చెప్పాడు.

రామయ్య మతిపోయింది. తండ్రిమాటే జ్ఞాప[illegible] లేదు.

“ఎవర్రా రమ్మనేది?”అని మరల అడిగాడు.

‘మీఅయ్య నిన్ను రమ్మంటున్నాడు. ప్రా[illegible] [illegible]యేట్టున్నది. నాతోరా మాపాకలో ఉన్నాడ[illegible]’ అని రెక్కపట్టుకొని తీసికెళ్లాడు.

ముసలయ్యను ఇంటిలోనుండి బయటకు తె[illegible]టప్పుడు కాలుతున్న వాసంముక్క మీదపడి ఒళ్లుకూ[illegible] కాలింది. ఆచుట్టుపక్కల ముసలయ్యను పడుకో[illegible] డానికి చోటులేక పడమటివీధిలో ఉన్న గ్రామ[illegible] లక్ష్మయ్యయింటికి తీసికొనివెళ్లి దొడ్లోపాకలో పడు[illegible] పెట్టారు. రామయ్య వెళ్లేటప్పటికి లక్ష్మయ్యభార్య [illegible] రిద్దరు పిల్లలుమాత్రమె ముసలయ్య దగ్గర ఉన్నా[illegible]

అప్పటికే ముసలయ్యను క్రింద పెట్టారు. [illegible] ప్రాణం పోలేదు. కొంచెం తెలివిఉన్నది. లక్ష్మ[illegible] భార్య నీకొడుకు వచ్చాడని చెప్పింది. అతను దగ్గ[illegible] రమ్మని సంజ్ఞ చేశాడు. రామయ్య దగ్గరకు [illegible]డు.

“నేనేంచెప్పాను రామయ్యా [illegible]రంతా [illegible] పెట్టింది ఎవరు?” అని హీనస్వరంతో నెమ్మదిగా [illegible] కాడు ముసలయ్య.

“[illegible]న్నాను. నే చేస్తుంటిగా [illegible] [illegible] [illegible]

“[illegible] [illegible] [illegible]”

రామయ్య [illegible] [illegible]న్నాడు.

“నేను [illegible]న్నాను. దేవునియెదుట [illegible] [illegible] [illegible] నీకు” అని ముసలయ్య [illegible] అప్పు[illegible] రామయ్య [illegible]యినాడు. అప్పుడప్పుడే రామయ్యకు కొంచెము [illegible]వచ్చింది. తాను ఉన్న [illegible]స్థితి గ్రహించాడు. [illegible] తండ్రిమీదపడ్డాడు. ‘తప్పంతా నాదే. [illegible] నీయింటి [illegible] ఇక నాకు [illegible] [illegible]’ అని తండ్రికాళ్లు పట్టుకున్నాడు.

[illegible] యిప్పటికైన సత్యం గ్రహించాడు [illegible] యని మరణావస్థలో ఉన్నను “జయరామా, జయ[illegible]” అని భగవంతునికి ధన్యవాదములర్పించాడు ము[illegible]. [illegible] మానిన్నైపు చూచి ‘ఒరే! రామన్నా! నా[illegible]!” అని పిలిచాడు.

‘ఏమి! నాన్నా’ అని దుఃఖంతో [illegible]కాడు [illegible]య్య.

“ఇప్పుడు నీవు చేయాల్సిందేమిటి?”

“నాకు యీజీవితం ఎట్లాగడపాలో తెలియకుండ[illegible]”

ముసలయ్య [illegible]ము కన్నులుమూసి ప్రాణం [illegible] కళ్లు తెరచి “నీకేం భయంలేదు. భగవంతు[illegible] [illegible] విడుదుకుంటె అన్ని వాడె చక్క పెడ్తాడు.” [illegible]ంచెదూగి “నేచెప్పేది విను. నిప్పెవరుపెట్టారో [illegible]. ఇతరుల తప్పులను మనం క్షమించితే మనతప్పు[illegible] [illegible]వంతుడు క్షమిస్తాడు.” అని హితోపదేశంచేస్తూ చేతులుమోడ్చి భగవన్నామస్మరణ చేస్తూ ప్రాణములు విడిచాడు.

౯

రామయ్య నాగన్న [illegible] [illegible]తో [illegible] [illegible] [illegible]. నిప్పు [illegible]పెట్టిందో [illegible] తెలియదు.

రామయ్య క్రోధం [illegible] అగ్ని హోత్రునికి ఆహుతి అయిపోయింది. తాను నిప్పుపెట్టడం చూచి కూడా రామయ్య [illegible]కోకుంటే నాగన్నకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది. “ఏంవచ్చి పడుతుందో, ఇన్నికొంపలు తగులపడ్డాయి.” అని [illegible] అత్తనికిపీడుపీడుమం టున్నది. నాటినుండి రామయ్యమెత్తరే మారిపోయింది. నాగన్నకూడ క్రోధం మానివేశాడు. ఇద్దరు మరల ఎప్పుడు పోట్లాడలేదు. మొగవాళ్లను చూచి ఆడవాళ్లు పిల్లలుకూడ పోట్లాటలు మానుకొన్నారు. పిల్లలు ఒకరి యిళ్లకు ఒకరువచ్చి ఆడుకోటం మొదలుపెట్టారు. ఇళ్లు కట్టుకొనేటంతవఱకు ఇద్దరు ఒక్కఇంట్లోనే కాపుర మున్నారు. పరోక్షంగా ఇద్దరు మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. ఇంతలో శ్రీరామనవమి వచ్చింది. ఆనాడు రామయ్య నాగన్నను “ఒరే నాగన్నా”అనిపిలిచి పశ్చాత్తాపహృదయంతో ‘మనను ఈశ్వరుడుపట్టాడు.ఏడేండ్లు యేడిపించాడు. అయిందేమో అయింది. ఇకనుండి మీ అయ్య,మాఅయ్య ఏలావున్నారో ఆలాఉండాలి మనం. ఇవ్వాళ మీరందరు మాయింటికి భోజనానికి రావాలి.’ అని పిలిచాడు, నాగన్న శరీరం దుఃఖభారముచే కుంగి పోయింది. నోట మాటరాలేదు. ఆదృశ్యం చూచి రామయ్య కళ్లవెంబడి నీళ్లుకార్చాడు. దుఃఖభరమైన హృదయాల్లోనుండి పొంగిపొరలి కన్నుగవ కొలకులనుండి బాష్పవారి ఏకమై ప్రవహించింది.

ఇళ్లు కట్టుకుండేటప్పుడుకూడా యిద్దరు కలిసి పరస్పరం సహాయముచేసుకొంటూ కట్టుకొన్నారు.

భీష్మునివలె మరణశయ్యనుండి తండ్రిచేసిన ఉపదేశం రామయ్యజీవితంలో మూర్తీభవించింది. అప్పటి నుండి రామయ్య కాపురం భూకైలస్వర్గమైంది.